

**AZ LMBTQ+ SZEMÉLYEK
SZÉPIRODALMI REPRESENTÁCIÓJA
A 20. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON**

Jelige: TSM311

Lezárás dátuma: 2024.12.31.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	3
2. Elméleti háttér	4
2.1. A homoszexualitás a deviancia szociológia tükrében	4
2.2. Jogi bevezető	7
2.3. Történelmi áttekintés.....	11
2.3.1. 1900-tól a két világháború közötti időszak végéig	11
2.3.2. A második világháború időszaka	16
2.3.3. A szocializmus időszaka	17
2.3.4. A rendszerváltástól 2000-ig tartó időszak	22
2.4. A médiareprezentáció vizsgálata	23
3. Módszertan	24
3.1. Alapsokaság összeállítása	24
3.2. Mintavétel	25
3.3. Az elemzés módszere	27
4. Kutatási eredmények	27
4.1. Kifejezések és jelzők	27
4.1.1. Nemenkénti eltérések	30
4.1.2. Eltérések az évszázad két szakasza között	30
4.2. Problémák és konfliktusok	31
4.2.1. Nemenkénti eltérések	34
4.2.2. Eltérések az évszázad két szakasza között	35
4.3. Érintettség	36
4.4. Külső megjelenés	40
5. Összegzés	41
6. Függelék	43
7. Irodalomjegyzék	55

1. Bevezető

A kutatásom tárgyául az LMBTQ+ közösség 20. századi társadalomtörténetét választottam. LMBTQ+ közösség alatt a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű vagy queer személyeket fogom érteni, de a betűszóban megtalálható pluszjel lényegében lehetővé teszi azt is, hogy a vizsgálódás lefedje a csoport minden egyes olyan tagját, akinek a szexuális orientációja a heteroszexuálistól eltérő, illetve akiknek a nemi identitása és önkifejezése nem egyezik meg a biológiai nemével (Jurčić, 2018).

A témaválasztás aktualitását az adja, hogy jelenleg Magyarországon egy élénk diskurzus folyik az érintett társadalmi csoportról és az elmúlt évek során, többször is képezték mind a törvényalkotók, mind a közbeszéd tárgyát.

Magyarországon, mivel a rendszerváltást követően vált igazán láthatóvá a vizsgált csoport, ezért gyakran éri őket az a vád, hogy a heteroszexuálistól eltérő szexuális orientáció „új” vagy „modern” jelenség (Kurimay, 2022). Azzal, ha hozzájárulunk a kisebbségi csoport történelmének az átfogó vizsgálatához, az érintettek számára eszközöket biztosítunk arra, hogy megvédjék önmagukat ezzel a szemlélettel szemben. Reményeim szerint azzal, hogy felhívjuk a figyelmet erre a félreértésre, megkönnyíthetjük a szkeptikusok számára azt, hogy maguk is elfogadják az érintett emberek identitását és létét hazánkban, amely nézőpont hozzájárulhatna ahhoz is, hogy egy olyan biztonságos társadalmi közeget teremtsünk, amely jogi egyenjogúságot és szabad önkifejezést biztosít a számukra.

Az LMBTQ+ közösség 20. századi helyzetének a vizsgálata egy olyan terület a magyar társadalomtörténetben, amelyről rendkívül hiányos ismeretekkel rendelkezik az utókor. Kiváló történészek és szociológusok, például Eszenyi Miklós, Kurimay Anita, Takács Judit vagy Perényi Roland munkái feltárták ugyan ennek a korszaknak néhány, ehhez a szubkultúrához kötődő sajátosságát, amelyekről viszonylag gazdag szakirodalom van a birtokunkban, de a források, amelyekből napjainkban dolgozhatunk kifejezetten korlátozottak. Ezzel szemben léteznek olyan kérdéskörök, amelyek a mai napig tisztázatlanok és a limitált forrásokból fakadóan félő, hogy nem is leszünk képesek tüzetesen feltérképezni ezeket a területeket. A 20. századi magyar LMBTQ+ társadalomtörténetet vizsgálva szembetűnő, hogy átfogóan még kevésbé vagy csak korlátozottan jelentek meg olyan társadalomtudományos tanulmányok, amelyek ennek a szubkultúrának a szépirodalmi reprezentációját vizsgálták volna.

A dolgozatomban azt tűztem ki célomul, hogy tizenöt darab szépirodalmi alkotás elemzésén keresztül magam is megpróbáljak hozzájárulni, ahhoz, hogy az érintett személyek múltjáról,

történelméről, életkörülményeiről, illetve a többségi társadalom hozzájuk való viszonyulásáról minél kiterjedtebb ismeretanyaggal rendelkezzenek a magyar társadalomtudósok.

Az általam bemutatott kutatásban tehát konkrétan arra fogok törekedni, hogy a szépirodalmi alkotások feldolgozásával és elemzésével feltérképezhessem azt, hogy az LMBTQ+ személyek a 20. század egyes periódusaiban milyen módon vannak ábrázolva, pozitív vagy negatív értékítéletekkel illetik-e őket, milyen problémákkal kellett megküzdeniük a hétköznapjaikban, továbbá azt, hogy milyen kifejezésekkel, nevezik meg az érintett személyeket. Kísérletet teszek arra is, hogy megfigyeljem, vajon a szemléletmódbeli különbségek és a személyes érintettség között van-e valamilyen minta vagy összefüggés.

A dolgozat arról szól tehát, hogy a 20. századi LMBTQ+ közösség társadalomtörténelmi feltárása érdekében olyan szépirodalmi alkotásokról készítek tartalomelemzést, amelyek valamilyen módon tárgyalják vagy érintik az azonos neműek közötti romantikus kapcsolatokat. A témát tárgyalva elsőként a heteroszexuálistól eltérő szexuális irányultság devianciaként való megbélyegzésének a kérdéskörét mutatom be, ezt követően a vizsgált időszakra jellemző jogi szabályozás területét járom körül, majd áttérek a 20. századi magyar LMBTQ+ társadalomtörténet szakirodalmának az ismertetésére. Az elméleti részek után a vizsgálat módszerét írom le, majd az eredményeket közlöm.

2. Elméleti háttér

2.1. A homoszexualitás a deviancia szociológia tükrében

A szociológiának az a szakterülete, amely a devianciajelenségekkel foglalkozik alapvetően olyan magatartásokat vagy tevékenységeket kísér figyelemmel, amelyek az adott társadalomban elfogadott normális viselkedésformáktól valamilyen vonatkozásban különböznek, nem felelnek meg a többség elvárásainak. Rosta Andrea (2007) a tárgyalt terminológiát a következőképpen definiálta: „Deviáns magatartásnak nevezzük az ön- és/ vagy közveszélyesnek tartott, a többségi társadalom által elítélt és intézményes reakciót kiváltó, mindenkori társadalmi normáktól eltérő viselkedést” (Rosta, 2007:37).

A klasszikus devianciákon túl, amelyek viszonylag hosszú perióduson keresztül képesek arra, hogy egy adott ország népességének a jelentős része egyöntetűen helytelenítse annak a gyakorlását, (például az alkoholizmus, bűnözés) több tudományterület szakirodalma foglalkozik a szexuális devianciákkal és azok megítélésével is (Rosta, 2007). A diskurzus vizsgálata során megállapítható, hogy összetett kérdéskörrel van szó; bár reprodukciós szempontból a szexualitás nélkülözhetetlen eleme az életnek, illetve az alapvető szükségletek

közé sorolható, ennek ellenére nem alakult ki konszenzus arra vonatkozóan, hogy a szexuális gyakorlatokon, tevékenységeken belül egészen pontosan milyen típusok tartoznak a devianciajelenségek csoportjához. Ez az eredmény abból fakad, hogy egy jelenség devianciának való minősítése mindig az adott közösség érték- és normarendszerével áll összefüggésben, azonban ezek a mögöttes eszmei tartalmak koronként, társadalmanként, kultúránként, sőt egyes tudományágak megközelítésének a vonatkozásában is eltéréseket mutatnak. Kijelenthető tehát, hogy noha kétségtelenül megfigyelhetők globális trendek a szociológia ezen a területén is, mégsem lehet a szexuális devianciákat, mint egy egységes fogalmat kezelni.

Rosta Andrea a szexuális deviáns viselkedések definícióját az alábbi módon határozta meg: „Olyan szexuális szokások, melyek adott társadalom tradíciói, kulturális, erkölcsi elvei, valamint folyamatos működése szempontjából minősítve elítélendők, meg nem engedettek, tiltottak” (Rosta, 2007:281). Ez az értelmezés tükrözi tehát, hogy milyen sok dimenziót kell figyelembe venni, ahhoz, hogy biztosan kijelenthető legyen egy tevékenység devianciaként való megítélése.

Magyarország helyzetét vizsgálva alapvetően, mint fő befolyásoló területet, a zsidó-keresztény kultúrkört említhetjük meg, amely a vallásos eszmékből kiinduló látásmód érvényességét sugallja. A szemléletmódon belül az erkölcsi megítélés alapján felállítható egy hierarchikus rangsor a szexuális aktusok típusai között, amelynek a felső pozícióit a heteroszexuális személyekre jellemző kapcsolattípusok foglalják el. A második szakaszban jelennek meg az LMBTQ+ közösség tagjai, az alsóbb helyeket azonban már nem specifikusan, vagy feltétlenül ennek a kisebbségnek a tagjai foglalják el, hiszen többek között a prostituáltak, fetisisták, szadomazochisták, pedófilok találhatók meg ezeken a szinteken (Rosta, 2007).

A történelem során váltakozó trendek jellemezték az azonos neműek közötti romantikus kapcsolatok társadalmi megítélését, és noha megfigyelhetők valláson és kultúrán alapuló eltérések, a fő irányvonal alapvetően viszonylag egységes értékítéletről árulkodik. Egyes európai népek körében (például a görögöknél) az ókorban még elterjedt jelenségnek számított a pederasztia. Ezt a kifejezést többnyire „fiúszertetnek” szokták fordítani. Ez egy olyan elvárt kapcsolattípus volt, amely egy felnőtt és egy nála jelentősen fiatalabb férfi vagy kamaszkorú fiú között létesült. Ez arra volt hivatott, hogy a tapasztaltabb személy átadja ismereteit, az életről gyűjtött tanácsait a pártfogoltjának, egyfajta nevelési folyamatnak minősíthető tevékenység révén, azonban előfordult az is, hogy a fiatalabb személyt gyakorlati úton világosították fel a szexualitás természetéről (Eszenyi, 2006).

A középkor során, a zsidó-keresztény vallási gyökerekkel rendelkező erkölcs térhódításával párhuzamosan, a társadalmak reprodukciós érdekei kerültek előtérbe, tehát minden olyan szexuális tevékenység deviánsnak minősíthető, amelynek a célja nem az önfenntartás. 1180-ban megszületett a „szodómia” terminológia, melynek értelmezése a „tiltott szexuális magatartásokra”, „a nem produktív jellegű szexuális gyakorlatokra” vonatkozott, amely magába foglalta többek között a homoszexualitást is (Rosta, 2007). Megkezdődött a társadalmi megítélés fokozatos romlása, amelynek következtében megindult az azonos neműek közötti viszonyok válogatott módszerekkel történő szankcionálása. Az alapvetően vallási értékekre építő perspektíva, miszerint a heteroszexualitás az egyedüli elfogadott szexuális irányultság, még az újkorban is fellelhető. A változás hullámát alapvetően a 20. századtól megjelenő társadalmi diskurzus, illetve a főként nyugati országokban kirobbanó mozgalmak okozták, amelyek a szexuális szabadság elérését tűzték ki célul. A 21. századra a társadalmi normák meghatározása és ebből fakadóan a deviáns magatartások detektálása globálisan rendkívüli diverzitást mutat. A téma feltérképezése során nehézségeket okoznak, hogy a szubjektív megítélések, az előítéletek, a sztereotípiák, és a tradicionális szemléletek ellentétben állnak a multikulturális társadalmak egyes szegmenseiben jelen lévő sokszínű értékekkel, normákkal. Manapság, amikor már megszűntek a szexuális tabuk és a legtöbb európai államban már általánosan elfogadottá váltak a romantikus és fizikai kapcsolatok diverzitásai, az számít alapvető normának, amely ezt a területet szabályozni hivatott, hogy a kapcsolatoknak kizárólag a felek egyenrangúságának tiszteletben tartásával és kölcsönös beleegyezés alapján szabad létesülnie (Rosta, 2007).

Takács Judit, egy 2002-ben készített tanulmányában, azt vizsgálta, hogy a homoszexualitásnak milyen megítélései fedezhetők fel a nyugat-európai térséget alkotó országokban. Megállapította, hogy a jelenség társadalmi fogadtatására négyféle lehetőség áll fent; az emberek mentalitásától függően értelmezhető bűnként, betegségként, normasértésként vagy pedig egy olyan életformaként, amelyet egy adott egyén a szabad akaratából választ önmaga számára. Az érintett államok paradigmaváltásai a történelem során a következőképpen alakultak: kezdetben a 18. század és a 19. század során a „bűn-diskurzus” térhódításának a dominanciája volt a jellemző, majd a 19. század végétől a medikalizált modell feltűnése révén a közvélemény magáévá tette az új megközelítést, amely az azonos neműek közötti vonzalmat „kóros mentális elváltozásként” minősítette. Végül, a 20. század utolsó harmadában következett be az utolsó kiemelkedőbb szemléletváltás, amely magában foglalta a medikalizáció mellett szóló érvek, kutatások és tanulmányok megkérdőjelezését. A társadalomtudósok a 20. század közepétől kezdték el a figyelmük fókuszát a marginalizált

szexualitásformák feltárására helyezni. A szociológiai érdeklődés tehát az 1950-es évektől terjedt át erre a részterületre is, mivel korábban a kutatási terület középpontjában jellemzően olyan társadalmi normaszegők álltak, mint például a bűncselekményt elkövetők, az alkohol vagy kábítószer fogyasztók, illetve a prostituáltak (Takács, 2002).

Bizonyos ellentmondások ellenére azonban napjainkban viszonylag egységes vélemény formálódott ki az Európai Unión belül, amely abban mutatkozik meg, hogy az 1999. május elsején hatályba lépő Amszterdami szerződés egyértelműen meghatározza többek között a szexuális orientáción alapuló diszkrimináció tilalmát (Amszterdami szerződés 6. a cikk).

2.2. Jogi bevezető

Ahhoz, hogy kontextusában tudjuk értelmezni a feldolgozott művekben foglaltakat, elengedhetetlen, hogy rendelkezünk azokkal a specifikus ismeretekkel, amelyek a magyarországi LMBTQ+ közösséget jellemezték a 20. század során.

Az érintett kisebbséggel kapcsolatban kétféle szemléletmód volt jellemző a vizsgált társadalomtörténeti korszakban: a jogi és az orvosi. A jogi a század első felében, míg az orvosi inkább a második felében volt elterjedt a lakosság körében. Míg a jogi megközelítés azt foglalja magában, hogy az egyén a homoszexuális személyeket főként, mint a jogi és társadalmi normák, illetve az erkölcs megsértőjeként ítéli meg, addig az orvosi irányzat hívei azt vallják, hogy a homoszexualitás egy betegség, amelyet gyógyítani szükséges (Szatmáry 1908, hivatkozva Perényi 2016). Ez a látásmód nem specifikusan csak hazánkban figyelhető meg, hiszen ezen a stádiumon a legtöbb társadalom a fejlődése során átesik. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság 1973-ban tette hivatalossá a paradigmaváltást, amikor eltávolította a mentális betegségek hivatalos listájáról a homoszexualitást (Takács- Szalma, 2022).

Hazánkban a 20. század során két olyan büntető törvénykönyv létezett, amely rendelkezett az érintettekről. Az első ilyen a Csemegi-kódex vagy másnéven az 1878. évi V. törvénycikk 241. és 242. paragrafusa volt, amely 1880. szeptember elsejétől lépett életbe és a vizsgált század első felében volt meghatározó szerepe. Hivatalosan is törvénybe lett foglalva, hogy a férfiak között létesített szexuális kapcsolat, vagy, hogy az eredeti terminológiát alkalmazzuk, a „fajtalanság” természet elleni fajtalanságnak minősítendő és egy évre szóló fogházban töltendő büntetéssel volt sújtandó.

„241. § Férfiak között véghezvitt fajtalanság, ugyszintén embernek állattal elkövetett fajtalansága: a természet elleni fajtalanság vétségét képezi, és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő (1878. évi V. törvénycikk 241. paragrafusa).”

Hogyha az aktus erőszak révén jött létre, akkor a szankció már öt évnyi börtönbüntetés volt, hogyha, pedig az atrocitás áldozata az életét vesztette a bűncselekmény elkövetése során, akkor az elkövetőt életfogytig tartó fegyházra ítélték. Alapvetően tehát a homoszexualitás bűncselekménynek számított, amely elkövetésének jogi következményei voltak, viszont ekkor ez az intézkedés a nőket még nem érintette.

„242. § A természet elleni fajtalanság büntetett képezi, és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő; ha az férfiak között, erőszakkal vagy fenyegetéssel követtetett el; ha pedig a büntett a sértettnek halálát okozta: életfogytig terjedő fegyházzal büntetendő (1878. évi V. törvénycikk 242. paragrafusa).”

Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy a törvényalkotók természetelleni fajtalanságnak minősítették a férfiak között létrejövő szerelmi viszonyok mellett még a bestialitást is. A „bestialitás” kifejezés alatt azt a magatartást értik, amely során egy ember szexuális módon érintkezik valamilyen állattal. A természetelleni fajtalanság ilyen történő kategorizálása tehát azt sugalmazhatta a társadalom felé, mivel az azonos neműek közötti kapcsolatot és az állatokkal való közösülést ugyanazon a szinten kezelték, hogy számukra ez a két cselekvés erkölcsileg teljesen azonos minőségű.

1909-ben elkezdett teret hódítani egy olyan látásmódbeli fordulat, amely abban nyilvánult meg a leginkább, hogy a Magyar Jogászegylet kísérletet tett arra, hogy az említett évben dekriminalizálja a férfiak közötti szexuális kapcsolatok bűncselekményként történő megbélyegzését. Ennek a kezdeményezésnek az egyik fő képviselője Fischer Ignác ideggyógyász volt, aki arra hivatkozva védte meg a nézeteit, hogy szerinte a homoszexuálisok teljes mértékben egyenértékűek más tisztas állampolgárokkal, ezáltal nem kellene az ő szexuális életüket eltérően kezelni (Kurimay, 2022). A paradigmaváltás kezdeteinek másik jelentős alakja Halász Zoltán, aki jogásként és jogtudósként tevékenykedett, amellet érvelt, hogy a homoszexualitás nem egy fertőző dolog, ezáltal a jogi védelmet ki kellene terjeszteni két felnőtt férfi szerelmen és kölcsönös beleegyezésen alapuló párkapcsolatára is (Kurimay, 2022). A törekvéseik arra világítanak rá, hogy már a 20. század korai periódusaiban is megfigyelhetőek voltak olyan megnyilvánulások, amelyek egy elfogadóbb és pozitívabb megítélésről árulkodtak az azonos neműek közötti kapcsolatok iránt.

A 20. század második felében született meg a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve az 1961. évi V. törvény, amely hivatalosan dekriminalizálta a

homoszexualitást Magyarországon. Ennek ellenére azonban a törvényalkotásban továbbra is szóltak rendelkezések erről a társadalmi csoportról. A megnevezésük itt általánosabb, hiszen azonos nemű személyekre vonatkozik az intézkedés, ellenben maga a szexuális aktus továbbra is a „fajtalanság” kifejezéssel van illetve.

A szocializmusban tehát bővítették az érintettek körét, mivel kiterjesztették a jogi szankciót a nőkre is. Azokat az eseteket büntették, amelyek során az egyik fél kényszerítette a másik felet az elkövetésre, ennek a következménye az egytől öt évig terjedő szabadságvesztésben merült ki. Szigorúan jártak el azokban az ügyekben, amikor az egyik személy tizennégy év alatti volt, mivel jelentős téynyérésnek örvendett az a felfogás, miszerint az egyén szexualitásának, vonzódásának a megszilárdulásában kiemelkedő hatása van a fiatalkori szexuális élményeknek. Ezzel összhangban azt is keményebben szankcionalizálták, hogyha valaki egy felügyelete, gondozása alatt álló személyt kényszeríti az aktusra, ebben az esetben az elkövető szabadságvesztése kettő és nyolc év közé esett.

Összegezve tehát, a homoszexualitást hivatalosan 1962. július 1-én dekriminalizálták Magyarországon, mivel az 1961. évi V. törvény ekkor vált hatályossá. Szükséges azonban kihangsúlyozni, hogy a szocialista értékrendszerrel ellentétes az a törekvés, miszerint a homoszexualitás többé ne lehessen büntethető. Ahhoz, hogy az államhatalom mégis birtokoljon valamilyen jellegű felhatalmazást, amely feljogosítja őket arra, hogy a rendőrség, illetve a hatóság rendelkezzen némi kontrollal az érintett kisebbségi csoport felett beillesztettek még egy kritériumot az intézkedéseik közé. Abban az esetben, hogyha az azonos neműek másokat megbotránkoztató módon létesítenek kapcsolatot, akkor három évig terjedő szabadságvesztéssel lehet büntetni tetteiket, ellenben nem fejtették ki részleteiben azt, hogy számukra mit foglal magában a fentebb idézett „fajtalanság” terminológia. Ezzel pedig lényegében továbbra is fennáll annak a lehetősége, hogy az egyéni értelmezések különbségei révén egyesek továbbra is bűncselekménynek minősítsenek bizonyos eseteket.

„279. § Három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő

b) aki természet elleni fajtalanságot másokat megbotránkoztató módon követ el (1961. évi V. törvény 279. b) paragrafusa).”

A dekriminalizáció mégis egy modern lépésnek minősíthető, amellyel Magyarország korabeli viszonylatban számos, napjainkban kedvezőbb LMBTQ+ helyzetű országot megelőzött időben. Ennek az elhatározásnak a háttérében a korabeli Ideg-Elme Szakbizottság erőfeszítései állnak, mely 1951-ben kezdte meg a működését az Egészségügyi Tudományos

Tanács részeként. 1958-ban tartottak egy ülést, amelyben a hat résztvevő pszichiáter arra tett kísérletet, hogy rábírja a törvényalkotókat, hogy módosítsák a tartalmát azoknak a törvényszakaszoknak, amelyek a homoszexualitásról rendelkeznek, mivel azok egy letűnt paradigma értékrendjét követik (Takács- P. Tóth, 2016). Ebben a javaslatban tehát pszichiáterek fejtették ki nézeteiket azzal kapcsolatban, hogy milyen érvek és ellenérvek sorakoztathatóak fel a büntethetőség fenntartása, illetve eltörlése mellett. Úgy gondolták, hogy kedvezőtlen a szankcionálás olyan értelemben, hogy teret enged a zsarolásnak, népszaporodási szempontból sincsen megalapozva, hiszen akkor a terhesség megszakítást is tiltaniuk kellene, továbbá nehéz meggyőződni a feljelentett esetek valóságáról. Szót emeltek még amellett is, hogy a Csemegi-kódexben nem igazságos, hogy a törvénykezés csupán a férfiakra vonatkozik, holott ez a jelenség a nők körében is előfordul. Azonfelül hivatkoztak arra az aspektusra is, hogy hiába szabnak ki szigorú büntetést egy, az államhatalom által helytelenített kapcsolattípusra, hogyha annak nincsen semmilyen riasztó hatása az érintett társadalmi csoportra nézve. Ezt azzal támasztották alá, hogy nem figyelhető meg csökkenő tendencia a bejelentett homoszexuális ügyek számában, sőt a század bizonyos periódusaiban épphogy emelkedő trend volt kimutatható (Takács- P. Tóth, 2016). Összegezve tehát elmondható, hogy noha az Ideg-Elme Szakbizottság hivatalosan is a medikalizáció és az orvosi szemlélet útjára terelte a homoszexualitás megítélését, kifejezetten modern gondolatokat fogalmaztak meg a javaslatukban, amelyben arra világítottak rá, hogy minden egyes állampolgárnak joga van ahhoz, hogy kielégítse a személyes igényeinek megfelelő módon a nemi szükségleteit és az aktust nem teszi bűncselekménnyé az a tényező sem, hogyha éppenséggel egy azonos nemű személlyel történt. Természetesen felmerültek ezeknek az érveknek a cáfolatai is a tárgyalások során, de a rendszer elfogadta ezt a logikát és némi jogi enyhülés következett be, ami az első lépés volt az abszolút heteronormatív berendezkedés megkérdőjelezésében. A „heteronormatív” kifejezés keletkezése Michael Warner amerikai társadalomkritikus nevéhez kötődik. Értelmezése szerint a vizsgált terminológiát a következőképpen lehetne leginkább definiálni: a heteroszexualitás, mint egy normatív elv beépül a társadalmi intézményekbe és a többségi társadalom világképébe, ezáltal úgymond elvárásaként fogalmazódik meg az, hogy az adott ország állampolgárai kizárólag egy ellentétes nemű egyén iránt érezzenek vonzalmat. Amennyiben egy illető a szexuális irányultsága miatt képtelen eleget tenni ennek a követelménynek, Warner szerint leértékelődik a társadalom szemében, tehát egyfajta deviáns szerepet, megítélést ölt magára (Warner, 1991).

Visszatérve a korábban tárgyalt témára, az az intézkedés is rendelkezett azonban hiányosságokkal, mely többek között a korábban említett rendőrségi kontroll lehetőségében, a

magyar társadalom változatlan megítélésében és a beleegyezési korhatár irreális egyenlőtlenségében merült ki. Továbbra is szankcionalizálhatták azokat az eseteket, amikor az azonos neműek közötti szexuális kapcsolat húsz év alatti egyénnel történt meg. Ezt a kritériumot később az 1978. évi IV. törvényben módosították; a kölcsönös beleegyezési életkort leszállították tizenharc évre, ezzel szemben, ugyanebben az időszakban az eltérő nemű párok estében ez a mérföldkő a tizennegyedik életév volt. Ez a nem éppen egalitárius rendelkezés egészen 2002-ig volt életben, amikor is az Európai Parlament nyomására végül diszkriminációra hivatkozva eltörölték a meghatározott küszöbök különbségeit (Takács- P. Tóth, 2017).

2.3. Történelmi áttekintés

A magyar LGBTQ+ személyek történelmének léteztek olyan aspektusai, amelyek a vizsgálatomban lefedett időszak egészére kiterjedtek. Az átláthatóság elérése érdekében azonban a dolgozatomban keretein belül arra törekszem, hogy világosan elkülöníthető periódusok bemutatása révén szolgáltatassak információt az egyes történelmi eseményektől függő jellegzetességekről, amelyek az adott korszakban érintették az LGBTQ+ közösséget.

A következő szerkezeti egységben tehát az alábbi időintervallumok sajátosságait igyekszem majd hitelesen feltárni a már létező szakirodalmak tanulmányozásának a segítségével.

1. 1900-tól a két világháború közötti időszak végéig
2. A második világháború időszaka
3. A szocializmus időszaka
4. A rendszerváltástól 2000-ig tartó időszak

2.3.1. 1900-tól a két világháború közötti időszak végéig

A 20. század első évtizedében dr. Guthi Soma, Székely Vladimir és Tábori Kornél (1908, 1910) úttörő munkái jelentették a fő információforrást a homoszexualitásról. Az alapvetően devianciának minősített szexualitás átemelése a szépirodalom egyes szegmenseibe, lehetővé tette azt, hogy beszédtemává váljon ez a kisebbség és egyfajta diskurzus induljon meg róla hazánkban is. Konszenzus alakult ki közöttük, hogy az érintettek nem tehetnek a saját „állapotukról”, ennél fogva nem a bűnüldözésnek volna az a kötelessége, hogy figyelmet szenteljen erre a csoportra, sőt számos esetben empátiakusan fordul azok felé, akik a szexuális orientációjuk miatt fokozottan ki vannak téve bizonyos bűncselekményeknek (például: kizsákmányolás, zsarolás). Másrészt aggodalmukat fejezték ki azzal a jelenséggel

kapcsolatosan, hogy az azonos neműek közötti viszonyok a főváros egyes nyilvános tereiben egyre láthatóbbá váltak és az esetek száma is emelkedést mutatott. Az időszakban elterjedt volt az a nézet, hogy az érintetteket két csoportba sorolták, a szexuális irányultság lehetett „veleszületett” vagy pedig „szerzett”. Abban az esetben, ha valakinek ez egy olyan sajátossága volt, amellyel eleve rendelkezett, elnézőbbek voltak vele és úgymond elismerték a létjogosultságát. Azonban, amennyiben ezt egy olyan tulajdonságnak vélték, amely nem szerves része az adott kisebbségi csoport tagjának, a szexualitását hajlamnak minősítették és hibáztatták az adott illetőt, amiért nem próbál meg ellenállni a homoszexualitás kísértésének. Ebből fakadóan elterjedt volt a hit, hogy egy személy úgy válik homoszexuálissá, hogy homoerotikus elképzelésekkel találkozik (Kurimay, 2022).

A másik tipizálás, azon alapult, hogy különbséget tettek aszerint, hogy valaki egy „veszélyes buzeráns” (például: pedofilok, vagy a zsaroló férfi prostituáltak) vagy pedig „tiszteletre méltó meleg”. A „tisztos meleg” koncepciója abból fakadt, hogy léteztek olyan érintettek is, akik vagy társadalmi rangjuknál, vagy kiemelkedő képességeik miatt (például írók, művészek, színészek esetében) nagyobb elnézésben részesültek a szexuális identitásuk miatt (Kurimay, 2022).

Az évszázadnak a következő periódusát is áthatotta egyfajta kettősség, amely a hatóság és a társadalom homoszexuálisokra irányuló attitűdjében nyilvánult meg. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy a társadalmi megítélést ekkoriban már megosztotta, a jogi és az orvosi megközelítés. Másrészt az akkori erkölcsrendészet vezetője, Cár István tett olyan gesztusokat, amely egyfajta elnézést tanúsított az érintettek felé. Ez tekinthető annak az aspektusnak az eredményeként, az első világháború során, az emberek fokozott mértékben tartózkodtak homoszociális közegekben, ahol meghatározóan csak azonos nemű személyek voltak. Ez az alaphelyzet kedvez a „szituációs homoszexualitás” virágzásának, amelyet leggyakrabban a hadseregekben, börtönökben, bentlakásos iskolákban vizsgálnak a kutatók (Gianoulis, 2015). Ez a gyakorlat rendelkezik azzal a sajátossággal, hogy a fizikai kapcsolat létesítése a heteroszexuális személyek részéről kizárólag az ellentétes nemű partner hiányát hivatott pótolni. A Csemegi-kódex értelmében bűncselekménynek számított a férfiak közötti szexualitás és az értelmezés során nem válogattak a kényszer szülte és az önkéntes kapcsolatok között. Ennek volt tehát köszönhető, hogy az erkölcsrendészet vezetője tekintettel volt erre, a traumának titulált első világháborús tapasztalatra és a maga módján igyekezett engedékeny maradni az érintettek felé. Azon a nézeten volt, hogy amennyiben a kisebbségi csoport tagjai ügyelnek arra, hogy a viszonyuk privát szféra keretein belül és nem a

nyilvánosság számára is látható módon menjen végbe, úgy az államnak nincsen joga ahhoz, hogy behatoljon a „hálószobába” (Eszenyi, 2006).

Emellett szintén az első világháború okozatának minősíthető az is, hogy a fővárosban, ahol az LMBTQ+ személyek láthatósága rendkívüli mértékben növekedett, a rendőrség olyan társadalmi problémákkal állt szemben, mint például a gazdaság állapotából fakadó magas munkanélküliség szülte növekvő erőszakos bűncselekmények. Ennek a közbiztonsági állapotnak a tükrében megállapítható, hogy az azonos neműek romantikus kapcsolatainak az üldözése nem élvezett prioritást a rendőrség szemszögéből. Azonban a fentebb tárgyalt szolidáris hozzáállás vagy a hatóságok túlterheltsége nem jelentette azt, hogy egyáltalán nem alkalmazták a 241-es és 242-es paragrafusokat ebben a korszakban, hiszen felléptek azok ellen, akik nem ügyeltek eléggé arra, hogy kapcsolatuk és identitásuk is zárt ajtók mögött rekedjen. Alapvetően az volt a jellemző, hogy enyhe módszereket alkalmaztak a rajtakapott személyekkel szemben, például pénzbírságot kellett fizetniük vagy néhány napra, esetleg egy hétre próbaidős elzárás büntetését rótták ki rájuk. Felmerült továbbá annak a kockázata is, hogy regisztrálták őket a homoszexuális nyilvántartásokba, de ez ebben a korszakban még nem vont maga után egyéb negatív jogi következményt. Előfordulhattak olyan esetek is, amelyek ellen a rendőrség szigorúan fellépett. Súlyosbító körülménynek számított, hogyha az aktus nyilvános téren megzavarta a közrendet, illetve ha nem történt meg a kölcsönös beleegyezés vagy az egyik fél még kiskorú volt.

Azáltal, hogy kialakult egy olyan, a többség számára is látható szexuális kisebbségi szubkultúra, úgymond stabilizálódott Budapest nagyvárosi státusza, hiszen Magyarország is becsatlakozott az olyan haladó nyugati államok sorába, amelyek teret engedtek a heteroszexuálistól eltérő romantikus beállítottságú emberek szexuális életének. A fővárosban elindult egy folyamat, amelynek során meghonosodtak az olyan specifikus helyszínek, ahol a kisebbség tagjai előszeretettel kötöttek ismertséget egymással. A legközkedveltebb ilyen lokációk közé tartozott többek között az EMKE-sarok, a Népliget, a Dunakorzó, az Erzsébet tér, illetve a fürdők és nyilvános illemhelyek is. Ebben közrejátszott az a tényező is, hogy Magyarország egyetlen olyan települése, amely megtestesíti a modern urbanizált nagyváros koncepcióját, teret engedett annak, hogy az érintett társadalmi szegmens tagjai megőrizhessék az anonimitásukat. A preferált találkozóhelyek jellegében, az illető társadalmi pozíciójától függően, eltérő minták mutatkoztak meg. A felsőbb rétegekhez tartozók a kapcsolataikat főként magántérben bonyolították le, míg a kevésbé tehetősebbek – saját lakás hiányában - nyilvános, vagy fél nyilvános terekben folytatták a viszonyaikat. Ez az aspektus mozdította elő tehát, hogy a közösségi és romantikus élet a nyilvános terekre helyeződjön át, ezáltal

növelve a homoszexuális személyek láthatóságát. Mindkét opció magában hordozott valamilyen természetű kockázatot: akik a lakásaik kényelmét élvezték, azok a partnerek zsarolásának voltak kitéve, míg a közterek kedvelői a rendőrségi razziák áldozataivá válhattak. Ebben az időszakban a homoszexualitáshoz kötődő legelterjedtebb bűncselekménynek a zsarolás számított, amelynek hátterében a férfi prostituáltak széleskörű hálózata állt. A 20. század legelején Székely Vladimir és Tábori Kornél foglalkozott ezzel a társadalmi szegmenssel a *Beteg szerelem: Kragujevics bűntársai* című, valamikor 1909 és 1914 között megjelenő kötetükben, amely kifejezetten a szubkultúrában megjelenő veszélyforrásokra fókuszált. A szerzők szerint könnyen felismerhető külsővel rendelkeztek az érintettek, igyekeztek olyan kinézetet ölteni, amely egy korabeli meleg férfi számára vonzónak tűnhetett. Általában hosszabban hordták a frizurájukat, testhezálló öltözetet viseltek, illetve a parfüm, továbbá az ékszerek vagy smink használata is a sajátosságaik közé tartozott.

Maga az erkölcsrendészet azon a meggyőződésen volt, hogy egy olyan fejlődő, modern nagyvárosban, mint Budapest képtelenség felszámolni az olyan deviánsnak, vagy erkölcstelennek minősített szexuális tevékenységeket, mint a prostitúció vagy a homoszexualitás. Kijelentették, hogy a feladatkörükbe nem tartozik bele a normától eltérő szexualitás megszüntetése, hanem csupán arra törekedtek a munkájuk során, hogy az említett jelenségekből fakadó kedvezőtlen hatásokat enyhítsék, például a prostitúció kapcsán, a nemi úton terjedő betegségeket vagy a nőkereskedelmet, a homoszexuális ügyek terén pedig az ehhez kötődő más bűncselekményeket főképpen a zsarolós eseteket. Ez az állapot 1930-ban vett egy éles fordulatot, amikor a rendőrség szemszögéből a férfi prostitúció kérdésköre előtérbe került. Ezt megelőzően csupán a női szexmunkások számára léteztek szabályozások és ellenük léptek fel szigorúbban, hiszen népegészségügyi szempontból kizárólag ezt a csoportot látták veszélyesnek. Szántó Jenő 1934-ben kiadott munkájában *A homosexualis férfiprostitutio kérdés-ében* egy 1932-es 1695 személyt tartalmazó rendőrségi nyilvántartás alapján von le következtetéseket erről a csoportról. Megállapítja, hogy ezt a foglalkozást jellemzően nem főállásban végzik, hanem kiegészítő tevékenységként és a gazdasági válságból fakadó anyagi érdekek motiválják őket erre. Főként alacsony származású húszas éveiben járó fiatalembernek találhatók meg közöttük (Kurimay, 2022).

A zsarolós esetek mellett a gyilkossági ügyek sem voltak ismeretlenek a vizsgált periódusban, még hozzá olyan mértékben, hogy az érintett évtizedek mindegyikére jutott egy ilyen, nagyobb sajtófigyelemnek örvendő eset. Erre szolgálhat példaként a kor négy legkiemelkedőbb „médiaszenzációja”, amelynek a középpontjában Bácsi György (1923),

Pollák János (1924), Lukács Béla (1932), és Datky Albert (1940) szexuális orientációjukkal kapcsolatos tragikus halálesetei álltak (Perényi, 2017).

Az időszakban két olyan nagy csoport létezett, amely kedvezőtlenebb bánásmódban és megítélésben részesítette a tárgyalt kisebbséget: a rendőrség és a média. Magát a bizonyítékot az képezi, hogy maradtak fent olyan dokumentumok a két világháború közötti Magyarországról, amelyek listákat, névjegyzékeket, illetve az érintett hatósági statisztikákat tartalmazta a homoszexuális személyekről. Ezt a lépést azzal indokolták, hogy a számon tartott közösség olyan társadalmi elem, amely potenciálisan veszélyt jelenthet a közbiztonságra. Budapest volt az első olyan nagyváros a világon, ahol a rendőrség megkezdte a félhivatalos nyilvántartások létrehozását, ami a homoszexuálisokat volt hivatott regisztrálni (Takács, 2018). A procedura során nem kizárólag a nyilvános találkahelyeken rajta kapott személyek kerültek felsorolásra, hanem a rendőrség különféle fortélyos taktikákat vetett be annak érdekében, hogy minél több érintett kisebbségi tag kilétét fel tudja fedni. Ilyen eszköznek bizonyultak a razziák, az újságokban elhelyezett hamis apró hirdetések, illetve az álhírszolgálatok munkája, akik ebbe a szubkultúrába beépülve nyertek közvetlenül hiteles információkat a közösséghez tartozókról. Ahhoz, hogy ezt a tevékenységét el tudja látni a rendőrség, konkrét, erre specializálódott alegységek kerültek kialakításra, amelyek szoros együttműködésben dolgoztak az erkölcsrendészettel is. A legismertebb ilyen szerveződések az úgynevezett „Homoszexuális” és a „Bak” csoportok voltak, amely utóbbi az 1920-as években kezdte el betölteni a funkcióját. Ami az említett listák tartalmát illeti, a jogi háttérből adódóan csakis a homoszexuális férfiakkal gyűjtött olyan alapvető személyes adatokat és információkat, mint például az illető neve, életkora, családi állapota, foglalkozása, sőt a büntetett előéletéről is feljegyzéseket készítettek. Emellett feltüntettek még olyan speciális jellemzőket is, amelyeket eredetileg a prostituáltak esetében alkalmazott nyilvántartásokból emeltek át ebbe a kontextusba. Ezekhez a sajátosságokhoz sorolhatóak a fizikai megjelenésre utaló feljegyzések (például: termet, szem, száj, orr, fül, arc kéz, haj, bajusz vagy szakáll), továbbá azok a kérdések, amelyek közvetlenül a szexuális vagy nemi identitásból fakadó ismertetőjegyekre irányultak (például: női neve, hajlama). Egyes becslések szerint a számontartás feltételezhetően az 1890-es évektől fogva létezik, de a fentebb bemutatott végső külalakja csupán 1908-ban szilárdult meg (Kurimay, 2022).

Turcsányi Gyula 1929-ben megjelenő: *A modern bűnözés* című munkájában egy 1926 és 1929 között készült statisztikai kimutatást tett közzé, amely egy kétezres elemszámú alapsokaságot vizsgált a bemutatott változók tanulmányozása révén. Megállapították, hogy a kutatott populáció ismert egyéneinek a többsége 30 és 40 év közötti, jellemzően nőtlen, femininnek

minősített foglalkozást űző személy, többségükről nem volt elmondható, hogy büntetett előéletű lenne. Hangsúlyozták, hogy a szexualitás befolyásolja a mesterség megválasztását, hiszen ezt bizonyítja a feltűnően kiugró nőies munkák száma, amelynek sajátossága, hogy az alanyok munkakörük keretein belül férfiakkal foglalkoznak (Turcsányi 1929, hivatkozva Takács 2017).

2.3.2. A második világháború időszaka

A második világháborút megelőző feszült időszakban a náci ideológia, az LMBTQ+ személyek tekintetében is, gyökeres változást hozott, mind a Harmadik Birodalom területén, mind a megszállt országokban élő érintettek életében. Az újonnan megjelenő világnézet következtében a szexualitás még inkább a figyelem középpontjába helyeződött. Ez abban nyilvánult meg, hogy az LMBTQ+ közösség a Holokauszt egyik támadott csoportjává vált, megközelítőleg 5000-15 000 személy esett áldozatául ennek az eszmének valamilyen formában (United States Holocaust Memorial Museum, 2021).

Ezek a gondolatok természetesen a földrajzi közelség és politikai kapcsolatok révén hazánkat is elérték, így szinte elképzelhetetlennek bizonyult, hogy ne legyen befolyással a társadalom szemléletmódjára. Magyarország 1941-es hadba lépése ennek a kisebbségi csoportnak is a kedvezőtlenebb megítélését hozta magával, amelynek empirikus bizonyítéka, hogy a Budapesti Büntető Törvényszék nyilvántartásaiban megfigyelhető volt a növekedés a homoszexuálisok elleni büntetőperek számában. A megelőző években az átlagos esetszám 20 és 30 közé volt tehető, azonban 1941-ben 60 fölé emelkedett (Kurimay, 2022).

Egy 1942-es Hadtörténelmi Levéltárból származó dokumentum szerint egy közel ezer (993 fő) férfit tartalmazó állami homoszexuális nyilvántartás alapján a Belügyminisztérium Államvédelmi Központjának a vezetője kérelmezi a Honvédelmi Minisztériumtól, hogy a listán szereplő egyéneket kötelezzék munkaszolgálatra. Ezt azonban a Honvédelmi Minisztérium visszautasította, arra hivatkozva, hogy a hadsereg nem egy olyan intézmény, amelyet egyfajta büntetésként lehetne kiróni a szóban forgó személyekre, illetve ahhoz sem rendelkeznek a megfelelő eszközökkel, hogy a személyek szexuális identitását módosítsák, úgymond „átnevelő funkciót” betöltve. Továbbá kedvezőtlen opciónak tartották, hogy az embereket szexuális orientációra való tekintet nélkül azonos hadtestbe helyezzenek el, mivel attól tartottak, hogy a meleg férfiak esetleg megrontják a fiatalabb és tapasztalatlanabb heteroszexuális katonákat. Azt az alternatívát pedig, hogy egy szegregált homoszexuális hadegységet hozzanak létre a szövetséges Náci Németország véleményétől való félelem gátolta meg. Ezenfelül a lista tartalmának nyilvánossá válása negatív következményeket

gyakorolt volna azoknak a magasabb rangú katonai személyeknek a pályafutására, akiknek a neve szerepelt ebben a felsorolásban. Ezt a visszautasító reakciót aligha lehetne egyfajta szolidaritásnak titulálni, hiszen az érintett hatóság igazat adott a kérelmezőnek, megjegyzést tett arra, hogy valóban kedvező fordulat lenne, hogyha a „haszontalan elemek” elpusztulnának (Takács, 2018).

Nem ismeretes, hogy mi történt azokkal a férfiakkal, akik szerepeltek a listán.

1944-ben a Nyilaskeresztes Párt hatalomátvételének és a csoport radikális hungarista társadalmi elképzeléseinek az lett a következménye, hogy a hatalomnak a figyeleme élesebben irányult az általuk deviánsnak bélyegzett társadalmi elemekre. A nyilaskeresztesek létrehozták a Családjogi törvény koncepcióját (1944 októberétől 1945 áprilisáig tartó periódusban), amelyben a családi élet állami szabályozása és szélsőséges reprodukciós elképzelések mellett foglaltak állást (Kurimay, 2022). A Nyilaskeresztes Párt volt az első olyan hatalmi csoport, amely a magánszféra tabuját és az általánosan elfogadott hallgatást megtörve úgymond behatolt az emberek hálósobájába is (Kurimay, 2022). Ez azt takarta, hogy míg korábban elnézőbbek voltak, hogyha a szexuális aktus az azonos neműek között nem nyilvános térben zajlott le, addig ez az új megközelítés azt lett volna hivatott megvalósítani, hogy egyáltalán ne is létezzenek ezek a kapcsolatok. Az LMBTQ+ személyek ebben a megvilágításban tagadhatatlanul nem kívánatos elemeivé váltak volna a hungarista társadalomnak. A párt nyíltan azt is hangoztatta erről a csoportról, hogy „nem kompatibilisek a magyar fajjal” (Kurimay, 2022), továbbá megjelent az orvosi megközelítés koncepciója is, hiszen úgy vélték, hogy a homoszexualitás tulajdonképpen egy gyógyíthatatlan betegség. Az elődeikhez képest szükségét érezték annak is, hogy kiterjesszék a jogi üldözést és a szankcionálást a nőkre is (Kurimay, 2022).

A Nyilaskeresztesek az ideológiájukban tehát nyíltan állást foglaltak a korabeli LMBTQ+ közösség ellen, de a konkrét intézkedések megvalósítása a Családjogi Törvény kapcsán nem következtek be, hiszen a párt viszonylag rövid időtartamot felölelő uralma nem tette ezt lehetővé.

2.3.3. A szocializmus időszaka

Az államszocializmust a konzervatív szexuálpolitikai megközelítés jellemezte, amely magában foglalta az anyaság és a család idealizálását, közvetetten azt az üzenetet sugározta a lakosság felé, hogy a szocialista rendszer célja, hogy egy heteronormatív társadalmat építsen ki.

A világnézet nem tolerálta a „természet elleni fajtalanságot”, mivel a felfogásuk szerint ez egyszerűen összeegyeztethetetlen a szocializmussal (Kurimay, 2022). Álláspontjuk a homoszexualitásról egyszerre tartalmazta mind az orvosi, mind a jogi viszonyulás egyes szegmenseit. Negatív megbélyegzéssel illették a társadalom ezen szféráját, hiszen a szexuális orientációjukat a „korábbi uralkodó tőkésosztály erkölcsi és fizikai degenerációjának a jelének” minősítették (Kurimay, 2022). Emellett egy erős félelemérzet is megnyilvánult a korszakban, amelynek kiváltó oka az volt, hogy a rendszer ezeket a személyeket megbízhatatlan elemeknek nyilvánította a zsarolás jelenségének az elterjedtsége miatt. Az elutasítás másik fő indíttatását az adta, hogy a homoszexuális férfiakra alkotott sztereotípiák erős ellentétben álltak, mind a munkásosztály, mind pedig a férfiasság szocializmusban alkotott ideáljával (Kurimay, 2022).

A szocialista rendszer volt az első olyan, amely képes volt arra, hogy gyakorlatban is végrehajtsa az LMBTQ+ személyek állami szinten szervezett szisztematikus üldöztetését Magyarországon. A folyamat megkezdéséhez kiindulópontként szolgáltak azok, a rendőrség által készített nyilvántartások, amelyek a korábban homoszexuális tevékenységen rajtakapott férfiak névsorát és személyes adatait tartalmazták. Elsőként a párton belül indultak meg a tisztogató hullámok, amelyek végül kiterjedtek a társadalom egészére. A tevékenységük során hasonló elbánásban részesítették a leszbikus személyeket is, ami figyelemreméltó, hiszen a büntetőtörvénykönyvben ekkor még a nők közötti szexuális kapcsolatokat nem lett volna joguk szankcionálni, mivel még a Csemegi-kódex volt életben. Az egyes büntető törvényszékeken fennmaradt dokumentumok azt mutatják, hogy az LMBTQ+ személyek hajszolásának az 1940-es évek végétől az 1950-es évek közepéig tartó hulláma volt a legintenzívebb. Ezt empirikusan azokkal az adatokkal lehet igazolni, amelyek megközelítőleg nyolcszáz büntetőperről informálnak bennünket az 1949 és 1962 közötti időintervallumban (Kurimay, 2022).

Az érintett társadalmi szegmens tagjait az esetek túlnyomó többségében a nyilvános találkahelyeken kapták rajta. Ezekről a vizsgált évszázadnak ebben a periódusában már mélyrehatóbb ismeretek állnak a rendelkezésünkre. Továbbra is fennáll a budapesti specifikus queer területeknek a dominanciája, mivel nagyváros lévén az LMBTQ+ személyek közösségi élete itt volt a legaktívabb. A szocializmus alatt is fennmaradt a kisebbség életében a közéleti funkciója azoknak a helyszíneknek, amelyeknek már történelmileg meghatározó szerepe volt a csoport számára. Az átfedések ellenére is megállapítható, hogy a tárgyalt évtizedekben kiterjedtebbé váltak azok a fővárosi területek, szórakozóhelyek, közösségi terek, amelyek az LMBTQ+ személyek számára rendelkezésre álltak és segítették, hogy ismertséget

köthessenek egymással. Ekkoriban tehát a nyilvános illemhelyek, a fürdők és jellegzetes közterek mellett, nagyobb arányban megjelentek a zárt vendéglátóhelyek is, többek között a Marx téri Tejvendéglő és Népbüfé, a Lenin körúti Sörszanatórium, a Diófa étterem, vagy éppen a két legnépszerűbb a Múzeum Kávéház, illetve az Egyetem Presszó. Előrelépés volt megfigyelhető az alternatív kapcsolatteremtési módszerek tekintetében is, az újsághasábok hirdetésein keresztül végbemenő titkos üzeneteken keresztül, a kirakatok tükröződésein, vagy a zsúfolt tömegközlekedési eszközökön felvett szemkontaktuson át a párok megtalálták a lehetőségét annak, hogy egymásra találjanak ([http1](#)).

Egy, az államszocializmusban szocializálódott queer személyekkel készült kvalitatív munka a nemi eltérésekre világított rá a társaság keresési procedúrában alkalmazott taktikákat illetően. A nők inkább arról számoltak be, hogy szívesebben kötnek ismertségeket zárt terekben, míg a férfiak inkább a nyílt tereket preferálták ([http2](#)).

Mindkét opció magával vonta a „lebukás” rizikóját, hiszen a korabeli rendőrség, erkölcsrendészet és titkosszolgálat, sőt a budapesti népesség is rendkívül tájékozottnak bizonyult a kisebbség kedvelt találkahelyeiről. Erről tanúskodik többek között a Múzeum Kávéházra ráaggatott pejoratív megnevezés, a „Buzeum”, ahogyan az emberek előszeretettel hivatkoztak a vendéglátóhelyre (Hanzli – Nagy, 2022). Ugyanakkor akár nyílt, akár zárt térről volt szó, az említett állami szervek időszakosan razziákat tartottak, amelyek kockázatosak voltak, mivel annak a ténye, hogy valaki a vizsgált közösség által látogatott helyszínen tartózkodott, okot adott a hatóságnak arra, hogy megbélyegezzék egy olyan bűncselekmény elkövetésének a vádjával, amely még nem is történt meg (Kurimay, 2022).

Amennyiben egy személy ellen eljárást indítottak, nem számíthatott arra, hogy kedvezően bírálják el az ügyét, hiszen a rendőrség, a bíróság és a titkosszolgálat ugyanazt az erkölcsrendszert képviselte, amely nem vette figyelembe az elbírálásban a kölcsönös megegyezés tényét, negatív értékítéletekkel sújtotta az érintetteket és arra sem volt tekintettel, hogyha rendőri túlkapásokról panaszkodtak.

A szigorú fellépés szükségességét az eszme képviselői azzal támasztották alá, hogy a homoszexualitás veszélyt jelent a társadalomra, hiszen fertőző lehet és a fiatalság védelme érdekében elengedhetetlen a határozott fellépés (Kurimay, 2022). A büntetés kiszabása során előfordultak olyan tényezők, amelyek enyhítették vagy éppen súlyosbították a vádlott helyzetét. Ide sorolhatóak az alábbi aspektusok: rendelkezik-e munkahellyel, tanúsít-e megbánást, büntetett előélettel rendelkezik-e, korkülönbség mértéke az elkövetők között, szabad akaratból hajtották-e végre, vagy kényszer állt fent valamely részről (Kurimay, 2022).

A bíróság továbbá rendelkezett egy speciális funkcióval is, amely abból az elgondolásból fakadt, miszerint a homoszexualitás állapotáról nem tehet az elszenvető egyén, de arra van befolyása, hogy erőfeszítést tegyen annak érdekében, hogy megváltoztassa ezt. Ebben a feladatban kívánt segítséget nyújtani a magyar igazságszolgáltatás különféle eszközök révén, mivel úgy vélte az érintett népesség átneveléséért társadalmi felelősséget szükséges vállalnia (Kurimay, 2022). A szexuális orientáció formálását olyan módon próbálta ösztönözni, hogy a kisebbség tagjai számára a tettük elkövetése végett börtönbüntetést szabott ki, orvosi segítséget bocsátott a rendelkezésükre, továbbá sportolásra, fizikai munka végzésére buzdította az egyéneket. A felsorolt „szolgáltatásokért” cserébe az állam annyit várt el csupán, hogy lássa az LMBTQ+ személyeken azt az igyekezetet, hogy változni szeretnének. Ugyanakkor, ha az egyes érintettekben nem látták tükröződni ezt a szándékot, vagy úgy vélték, hogy az illető nem próbálkozik elég keményen, akkor szankciókat alkalmaztak az ellenállásuk megtörésére. Az alábbi eszközök léphettek életbe, hogy a vádlottakat az ideológiának megfelelő gondolkodásmódhoz segítsék hozzá: pénzbírság, az egyén erkölcsi bizonyítványába történő bejegyzés, a nyilvános tárgyalás által okozott megaláztatás, három éven keresztül tartó börtönbüntetés, illetve egyes városokból meghatározott periódusra szóló kitiltás lehetősége (Kurimay, 2022).

Az orvosi megközelítés az 1950-es évek második és az 1960-as évek első felében kezdett teret nyerni a magyar társadalom gondolkodásában. A közgondolkodásban lezajlott paradigmaváltás annak köszönheti elterjedését, hogy az 1956-os év után lezajlott megtorlási hullámot egy viszonylagosan puhább diktatúra követte. Ennek a rendszernek a gondolkodásmódját az határozta meg, hogy az átnevelési kísérletek kudarcait értelmezve belátták, hogy az egyének szexuális irányultsága nem megváltoztatható. Erre alapozva elismerték, hogy a börtönbüntetés nem riasztja el a homoszexuálisokat attól, hogy megéljék az identitásuk ezen komponensét. Megbékéltek azzal a nézetrel, hogy a vizsgált jelenség egy olyan betegség, amelyre az államnak nincsen ráhatása és amennyiben az érintettek kötelességtudóan hajlandóak kivenni a részüket a szocializmus építésében, akkor elegendő, hogyha a bíróság enyhébb ítéleteket hoz, amely azt takarta, hogy a börtönbüntetés dominanciáját felváltotta a pénzbírság (Kurimay Anita, 2022).

Összegezve tehát ez volt az a hullám, amely az Ideg-Elme Szakbizottság fáradozásainak a hozzájárulásával, az 1962-es dekriminalizálással végződött. Ez az előrelépés azonban nem vonta maga után, hogy a társadalom megítélése is kedvezőbbé vált volna az LMBTQ+ személyekkel kapcsolatban, hiszen a sztereotípiák és előítéletek továbbra is erősen éltek az emberekben. Az érintett kisebbségi csoport integrációjának és elfogadásának a megvalósítását

erőteljesen megakadályozta a szocialista cenzúrázási rendszer is, amely nem biztosított olyan szépirodalmi vagy tudományos műveket a magyar népesség számára, amelyek hiteles információkat szolgáltatnak volna az érintett közösségről, vagy arra bíztatták volna az embereket, hogy empátikusan viselkedjenek. A széleskörű tájékoztatás hiányosságai kedvezőtlen hatást gyakoroltak azokra az LMBTQ+ személyekre is, akik gyakran téves vagy hiányos ismeretekkel rendelkeztek a saját szexuális orientációjukról és nem állt rendelkezésükre semmilyen forrás, amihez segítségért fordulhattak volna, hiszen a túlzott érdeklődés a téma iránt még veszélybe is sodorhatta volna őket. Takács Judit és P. Tóth Tamás (2017) ezt a jelenséget a kognitív elszigeteltség terminológiával illették és kvalitatív kutatásukban ők fogalmazták meg azt, hogy az államszocializmusban a legfőbb problémát az váltotta ki, hogy nem volt kielégítő annak a tudásnak a mennyisége a homoszexualitásról, amelyhez a társadalom képes volt hozzáférni. Ugyanakkor gondot jelentett az elérhető ismeretanyag tartalma is, hiszen az a kevés szakkönyv, amely érintette a témát olyan negatív és téves képet tárt az olvasói elé erről a társadalmi csoportról, amely egy érintett személy számára önutálat, félelemhez, szégyenérzethez vagy akár a mentális egészségének a károsodásához is vezethetett (Takács- P. Tóth, 2017).

Ez a rideg társadalmi közeg tette lehetővé azt a jelenséget, amely a homoszexuális egyének szégyenérzetére és a szexuális orientációjuk nyilvánosságra kerülésétől való szorongásra épülve, utat nyitott a titkosszolgálat számára hogy ennek a kisebbségi csoportnak a tagjait zsarolás révén besúgó tevékenységre kényszerítse (Kurimay, 2022). A beszerzés alapját egy olyan országos lista jelentette, amelynek napjainkra már nyoma veszett ugyan, de az Ideg-Elme Szakbizottság jegyzőkönyvében fellelhető egy olyan frázis, amelyben Dr. Juhász Pál hivatkozott erre (Kurimay, 2022). A század első felében keletkezett kartotékokhoz képest abban nyilvánul meg a lényegi különbség, hogy ez a jegyzék a hajdani Budapestre fókuszáló névsorokhoz képest az ország egész területét lefedte, illetve a szocializmusban létrejött nyilvántartás a fenti dokumentum szerint nyolcvanezer állampolgár személyes adatait rögzítette, amely növekedést jelent az elemszám tekintetében is (Kurimay, 2022).

Az LMBTQ+ személyek kémekké, ügynökökké, besúgókká váltak és a fő funkciójuk abban merült ki, hogy kompromittáló információkkal szolgáljanak az olyan társaikról, akiknek a szexuális orientációja a rendszer számára addig nem volt ismeretes. Napjainkra már a felszínre kerültek azok az esetek is, amelyekben az egyházak presztízsének a rombolását valósították meg állami irányítással a homoszexuális besúgók alkalmazása révén, ilyen lejárató programok voltak többek között a Fekete Hollók és az Apostolok fedőnévre hallgató intézkedések (Takács, 2018).

Mind a világ, mind az LMBTQ+ közösség életében újabb fordulatot jelentett az AIDS megjelenése, amelyet először hivatalosan 1981-ben diagnosztizáltak.

Magyarországon néhány évvel megkésve, 1985-ben kezdték el a kóros állapot azonosítását és hivatalosan 1987-ben következtek be az első olyan halálesetek, amiért az AIDS volt a felelős (http3). Hazánkban ez jelentette azt a külső erőt, amely megindította az LMBTQ+ közösség aktív fejlődését. Tekintettel arra, hogy az érintett kisebbséghez tartozók felülreprezentáltak voltak a fertőzöttek körében, néhány kiemelkedő képviselő kezdeményezéseket tett 1987 és 1988 folyamán, olyan szervezetek létrehozására, amelyek a betegség terjedése ellen küzdöttek. 1988-ban Romsauer Lajos indítványozására megszületett a Homérosz Egyesület, amely az első hivatalosan létező magyar LMBTQ+ szerveződésnek minősült (Nagy, 2013).

Kassai Melinda végzett egy kvalitatív mélyinterjúkutatást 1983-ban, amelyben azt próbálta rekonstruálni, hogy hogyan élték meg a szexuális orientációjukat, azok a személyek, akik ebben a periódusban szocializálódtak. A főbb kutatási eredményei közé sorolható, hogy az érintettek a magánélet egyes szféráiból kizárják a szexuális identitásukat, hiszen titkolták a közeli hozzátartozóik elől a romantikus vonzalmaikat. A megkérdezettek arról számoltak be, hogy a szerelmi életükre az alkalmi kapcsolatok dominanciája volt a jellemző, hiszen a társadalmi megbélyegzéstől való félelem sok embert meggátolt abban, hogy tartós viszonyt építsenek ki. Megfigyelhető egy éles átfedés azokkal a közéleti nyilvános vagy zárt terekkel, amelyek korábban bemutatásra kerültek a dolgozatban, ugyanis alapjában véve ugyanazokról a sajátos színterekről adtak tudósítást az interjúk vizsgálat során a résztvevők. A válaszadók 4/5-e számolt be arról, hogy tapasztalt már valamilyen típusú elutasítást a társadalom részéről a csoportjával szemben, ehhez kapcsolódóan 60%-uk ismerte el, hogy felmerült benne annak a gondolata, hogy elhagyja az ország területét és egy elfogadóbb országban telepedjen le. Mindemellett az előbbi adattal párhuzamosan a megkérdezett személyek szintén 60%-a vallotta be azt, hogy megfordult már a fejében korábban öngyilkossági szándék (Kassai 1983, hivatkozva Takács 2004).

2.3.4. A rendszerváltástól 2000-ig tartó időszak

A rendszerváltást követő első évtized teret engedett a magyar LMBTQ+ jogvédő szervezetek tevékenységének kibontakozásához (Nagy, 2013). Az ország politikai berendezkedésének a változása magával hozott egy új megközelítést, amelyben a vizsgált kisebbséghez tartozó személyeket nem bélyegezték olyan mértékben deviánsnak, mint az államszocializmus idején. Ez a paradigmaváltásnak nevezhető ideológia illetve a demokrácia igénye a népesség részéről megindított egy hullámot, amelynek következtében az 1990-es évek során számtalan ilyen

civil kezdeményezés kezdte meg a működését, azzal az elhatározással, hogy láthatóvá és társadalmilag elfogadottabbá tegyék a közösség tagjait, megoldást kívántak találni a jogi igazságtalanságok orvoslására, továbbá, szeretnék volna, hogyha aktívabb közösségi és kulturális életet tudtak volna kiépíteni az érintett személyek számára. A legkiemelkedőbb ilyen alapítványok között említhetjük többek között a Lambda Budapest (Meleg) Baráti Társaságot (1991), a Háttér Baráti Társaság a Homoszexuálisokért (1995), vagy a Labrisz Leszbikus Egyesület (1999) születését. Jelentős mérföldkőnek tekinthető, hogy 1997-ben megtartották Budapesten az első Meleg Büszkeség Napi Felvonulást, amellyel az érintettek a közérdeklődés elé tárhatták a mindennapjaikban fellépő társadalmi problémákat, amelyek a heteronormatív felfogásból valamint berendezkedésből fakadtak (Nagy, 2013).

A posztoszocialista országban a közösséghez tartozók rendszeresen tapasztaltak egyfajta kettős szégyenérzetet, amely egyrészt az egykori besúgó tevékenységnek, másrészt pedig a szexuális identitásuk vagy orientációjuk betegségnek minősítésének az eredménye. Az LMBTQ+ személyeket az utóbbi évtizedekben gyakran illetik olyan jellegű vádakkal, amelyek arra irányulnak, hogy a szexualitásuk egy „új jelenség”, amely a liberális demokrácia és a kapitalizmus megjelenésének köszönhetőnek keletkezett Magyarországon. Ez a látásmód feltehetőleg arra vezethető vissza, hogy az államszocializmus során az érintett illetők láthatatlanságra voltak kényszerítve, így a „felbukkanásukat” és a témáról való nyílt diskurzust is a rendszerváltáshoz és az akkor lezajlott változásokhoz köthetik egyesek (Kurimay, 2022).

2.4. A médiareprezentáció vizsgálata

A társadalomtudósok erőfeszítéseinek okán már rendelkezünk valamelyest tudásanyaggal arról, hogy a 20. század első évtizedeiben milyen módon ábrázolták az LMBTQ+ személyeket egyes médiumokban. Készült egy tanulmány, amely azt vizsgálta, hogy a hajdani legolvasottabb hazai sajtótermék, *Az Est*, milyen kontextusban szemlélteti a szexuális orientáció diverzitását. A kutatás 1910 és 1939 közötti időszakban megjelent napilapokból készített feltárást, ahol az elemzési egységet a cikkek alkották: mintegy 136 darab publikáció tartalmazott valamilyen jellegű homoszexuális tartalmat, amely elenyésző mérték, annak ismeretében, hogy a nyolcezeret is meghaladta az alapsokaságba bekerült írások száma. A szakirodalom fókuszába a közösséget érintő bűnügyek kerültek, ennek megfelelően a munkájuk során 43 darab sajtóterméket tudtak bevonni a vizsgálatba. Megállapítható, hogy az ilyen típusú beszámolók három fő témát jártak körül, többek között a férfi prostituáltak kérdését, a jelentősebb gyilkossági ügyeket, amelyeket nagy médiaszenzáció övezett és

jellemzően botrányos megvilágításban ábrázolták a kisebbséghez tartozó személyeket, illetve az erkölcstelen üzemek címszóval ellátott eseményeket sorolták külön csoportba, ezzel a megnevezéssel jelölték például a csábítást, a szexuális erőszakot, vagy a fiatalok megrontását (Takács-Csiszár, 2017).

A tárgyalt periódusban, a sajtótermékek elősegítették azt is, hogy az érintett csoport a közbeszéd tárgyává váljon és szerepet játszott abban, hogy a korabeli magyar társadalom véleményét formálja. A homoszexuálisokkal kapcsolatos észlelések fő forrását jelentették a közölt cikkek, mondhatni a láthatóság szempontjából volt lényeges ez a rendeltetése a sajtónak. A legtöbb esetben férfiak kerültek a figyelem középpontjába, ami a leszbikus nőket illeti csupán két olyan kiugró ügy volt, amely közlésre érdemesnek minősült, ezek közül az egyik a nagy közérdeklődésnek örvendő Tormay Cecil per volt (Takács-Csiszár, 2017).

A tanulmány leírás tartalmaz egy olyan mechanizmusról, amelyben egyfajta ellentmondásosság húzódik a bűncselekményekben való érintettség és ártatlanság tényezője között. Amennyiben a gyilkosságok áldozatai homoszexuális illetők voltak rendszeresen arra lettek figyelmesek a kutatók, hogy úgymond felelőssé teszik a személyt a bűn elkövetéséért, arra hivatkozva, hogy feltehetőleg a vétséget a homoszexuális pánik koncepciójának az értelmében az elkövető önvédelemből hajtotta végre. A kisebbség tagjait általában olyan pejoratív terminológiával illették, mint például a „beteges hajlamú” vagy a „természetellenes hajlamú”. Ezzel párhuzamosan a fővárosban jelen lévő nagyszámú férfi prostituáltakat, akik javarészt homoszexuálisokkal folytattak viszonyt, vagy zsarolták az érintett csoporthoz tartozókat, egyfajta elnéző, mentesítő, felmentő kontextusba helyezték, hiszen úgy vélték, hogy a társadalmi szegmenset többségében heteroszexuális férfiak alkotják, akik kizsákmányolás áldozatává lettek. Erre empirikus bizonyítékul szolgálnak azok a cikkek, amelyekben az alábbi sorokkal illették őket: „Bizonyára érezte pillanatonként annak a fölhaborító voltát, hogy azokért a nyomoru kis pénzekért, a mik számára hullottak, a legnagyobb emberi gyalázat essék rajta.” (Takács-Csiszár, 2017: 80).

3. Módszertan

3.1. Alapsokaság összeállítása

A dolgozatom témája az LMBTQ+ közösség reprezentációja a huszadik századi magyar szépirodalmi művekben. Ahhoz, hogy ezt meg tudjam vizsgálni első lépésben létrehoztam egy mintavételi keretet, amely tartalmazta azokat az irodalmi alkotásokat, amelyek 1900 és 2023 között jelentek meg, illetve amelyek témájukat tekintve tartalmazznak LMBTQ+ szereplőket,

vagy a cselekményszálban megjelennek ilyen tartalmi elemek. Az alapsokaság több forrásra építve került létrehozásra. Egyrészt segítségül szolgált Nyáry Krisztián: Nem kötelező Tiltott irodalom (2022) című munkája, amelyben tematikusan olyan szerzők és költők vannak összegyűjtve, akiknek az alkotásaiban LMBTQ+ tartalom található. Ebből a könyvből azok kerültek kiemelésre, amelyek a 20. századról szóló fejezetben található magyar szerzők alkotásai. A másik forrás, amely meghatározó szerepet töltött be a megfelelő művek összegyűjtésének a folyamatában az a Háttér társaság könyvtárának és archívumának a magyar szerzőkre korlátozott listája volt (<http4>).

Ezentúl kísérletet tettem arra, hogy az így kialakult szépirodalmi munkák gyűjteményét további alkotásokkal bővítsem olyan módon, hogy a böngészőbe a következő kulcsmondatokra kerestem rá: „20. századi magyar LMBTQ+ irodalom”, „Magyar klasszikus LMBTQ+ irodalom”, „LMBTQ+ témájú könyvek magyar nyelven”. Azonban az így fellelhető források száma elenyésző volt, a tartalmukat vizsgálva pedig kiderült, hogy erőteljes átfedés van a már listán szereplő elemekkel.

A kutatásban felhasznált irodalmi alkotásoknak 1900 és 2023 között kellett megjelennie. Azért fontos, hogy a 21. században kiadott munkák is belekerülhessenek a mintába, mivel az LMBTQ+ közösség és magyarországi történelmük egy olyan téma, amelyet sokáig hallgatás övezett. Az államszocializmus időszakában például nem volt helyénvaló, hogy az irodalomban ők is teret nyerjenek, hiszen ennek a csoportnak a reprezentációja ellentmondott a Szovjetunió ideológiai kereteinek (Kurimay 2022). Azok a szépirodalmi művek vagy életrajzi alkotások, amelyek a szigorú cenzúra miatt korábban nem jelenhettek meg, több esetben még napjainkban láttak napvilágot. Például Faludy György Elfeledett versek című kötete is, amelyet Csiszár Gábor tett közzé 2010-ben. Ezért elengedhetetlen, hogy ilyen tág időintervallumban publikált művek halmazát vizsgáljuk.

3.2. Mintavétel

Az összeállított alapsokaság eredetileg 36 darab irodalmi munkát tartalmazott, ezen a listán vegyesen voltak jelen novellák, regények, autobiográfiák, illetve versek is. Ez a keret végül szűkítésre került, mivel kutatói döntés alapján a versek nem képezik az elemzési egység részét. Ezt az elhatározást azzal tudnám a leginkább megindokolni, hogy nem rendelkezek a versek mélyebb elemzéséhez szükséges ismeretekkel, mivel nincsen olyan képesítésem, ami feljogosítana arra, hogy a lírai alkotások szimbolikáját, üzeneteit és mondanivalóját hitelesen

tudjam értelmezni. A versek kizárásával, tehát kialakult a végleges szépirodalmi alkotások gyűjteménye, mely összesen 30 darab elemet tartalmaz. A mintavétel a következő szempontok figyelembe vételével zajlott:

1. A minta a lehetőségeknek megfelelően a lehető legjobban fedje le a 20. századot.
2. A minta azokat az elemeket foglalja magába, amelyek az első, a legfontosabb, a legkiemelkedőbb LMBTQ+ tartalmú szépirodalmi művek voltak a 20. században.
3. Magyar származású, vagy Magyarországon élő szerző alkotásának kell lennie.
4. Egy szerzőtől csak egy alkotás kerülhet kiválasztásra.

A mintavételi eljárás során az alapsokaságból 15 darab szépirodalmi mű került kiválasztásra a felsorolt szempontok figyelembevételével, ezeket a társadalmi produktumokat a Függelék 1. táblázatában tüntettem fel, a könyvek fő jellemzőivel párhuzamosan. Általános észrevétel, hogy a meleg férfiak magasabb arányban jelennek meg szépirodalmi kontextusban (70%), őket követik a leszbikusok (13%), a biszexuálisak (10%) végül pedig a transzneműek, ez a csoport a legkevésbé reprezentált kategória (7%). A vizsgálat előkészítése során arra törekedtem, hogy a mintába az alapsokaságban tapasztalt megoszlásra arányosan kerüljenek be a különféle szexuális orientációt reprezentáló irodalmi munkák. Ennek az igyekezetnek az eredményeit a Függelék 2. és 3. táblázat szemlélteti.

A munkám kezdetekor az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

1. Hogyan **ábrázolják** az LMBTQ+ közösség tagjait a mintába került szépirodalmi művekben?
2. Milyen **értékképletet** kapcsolnak az LMBTQ+ közösség tagjaihoz a mintába került szépirodalmi művekben? (negatív vagy pozitív)
3. Milyen **problémák vagy konfliktusok** jelennek meg az LMBTQ+ közösség tagjainak az életében a 20. század különböző szakaszaiban a mintába került szépirodalmi művekben?
4. Hogyan **viszonyul** a többségi társadalom az LMBTQ+ közösség tagjaihoz a mintába került szépirodalmi művekben?
5. Mennyire **látható** az LMBTQ+ közösség a 20. század különböző szakaszaiban a mintába került szépirodalmi művek alapján?
6. Milyen **kifejezésekkel illetik, vagy hogyan nevezik** a 20. század során az LMBTQ+ közösséget a mintába került szépirodalmi művekben?
7. Milyen összefüggés figyelhető meg a szemléletmód és a szépirodalmi alkotás **szerzőjének személyes érintettsége** között?

3.3. Az elemzés módszere

Az elemzésem módszere abból állt, hogy a mintavételt követő első lépésként végigolvastam a kiválasztott szépirodalmi műveket. Amennyiben olyan szövegrészletre lettem figyelmes, amely hozzájárulhatott valamilyen formában a 20. századi LMBTQ+ közösség helyzetének a feltárásához azt manuálisan kijegyzeteltem, ügyelve arra, hogy az általam kijelölt témák szerint elkülönüljenek. Azért ilyen formában készítettem el a dolgozatom elemzési részét, mert egyaránt szerettem volna vizsgálni a művek manifeszt és látens tartalmát. Abban az esetben, hogyha a fontosnak titulált részlet terjedelme nem tette lehetővé azt, hogy, mint a megnevezések, jelzők, vagy nehézségek esetén, hogy csupán röviden, kulcsszavak révén rögzítsem az információt, akkor a könyvben jelöltem meg, hogy milyen hosszadalmas leírások tartoznak még az egyes területekhez, később ezeket a jegyzeteim között is feltüntettem. A következő szakasz során az általam gyűjtött szövegrészletekre és kulcsfogalmakra támaszkodva szófelhőket generáltam, az eredmények szemléltetése, illetve az átláthatóság előmozdítása érdekében. Ezeket egy online program, a wordart.com, segítségével generáltam (<http5>). A beállításoknál arra helyeztem a hangsúlyt, hogy az összegyűjtött fogalmak, kulcsszavak mérete az ábrában az előfordulásuk gyakoriságát tükrözze. Az értelmezés elősegítése és pontosítása érdekében minden egyes illusztráció mellé készült egy táblázat is, amelyben feltüntettem az összes előforduló kifejezést és hozzárendeltem azt a számot, ahány különböző társadalmi produktumban megjelent az adott elem. Kutatói döntés alapján határoztam meg, hogy azokban az esetekben, amikor egy alkotásban többször is megjelent például ugyanaz a megnevezés, akkor csak egy esetként értelmezem. Annak érdekében jártam el így, mivel tartottam tőle, hogy egy-egy könyvben fellelhető kifejezések magas száma tévesen azt a látszatot kelti, hogy bizonyos aspektusok kiemelkedőbb mértékben voltak jellegzetesek a vizsgált évszázadra, tehát az eredményeim azzal az eljárási móddal torzították volna a valóságot. Egyes esetekben, amennyiben az elemek száma nem kifejezetten indokolta a dolgozatomba csak a gyakorisági táblázatot közöltem.

4. Kutatási eredmények

4.1. Kifejezések és jelzők

Alapvetően megállapítható, (lásd Függelék 1. ábra és a 4. táblázat) hogy jellemzően a „homoszexualitás” megnevezés túlsúlya volt az általános a kiválasztott művekben, hiszen

ennek a terminológiának az alkalmazása öt különböző regényben is megfigyelhető volt. Az előfordulás gyakoriságát tekintve ezenkívül csupán a „buzi” kifejezésre volt igaz, hogy több esetben is alkalmazták. Mindkét alkotás, amelyben ez a pejoratív terminus alkalmazásra került az államszocializmus periódusát volt hivatott reprezentálni a mintában. Ezzel szemben a homoszexuális kifejezéshez nem kötődik szervesen negatív megbélyegzés vagy ellenérzés, hiszen a homo – és heteroszexuális szavak eredetileg a társadalmi megértésnek és a kommunikáció egyszerűsítésének a funkcióját töltötték be. Megalkotásuk Kertbeny Károly író-műfordító aktivista tevékenységéhez fűződik, aki az említett kifejezéspár bevezetését olyan szándékkal szorgalmazta két, névtelenül megjelentetett értekezésben 1869-ben, hogy a társadalomban gyökeret verhessen egy olyan, általánosan elfogadott megnevezés, amely a saját nemükhöz vonzódó személyek szexuális irányultságát fedi le (Takács, 2008).

Mivel az orvosi és jogi diskurzus is előszeretettel használta a „homoszexuális” megnevezést, ezért napjainkra kissé negatív asszociációk kapcsolódnak hozzá, amely főleg az érintett tudományok medikalizációs szándékainak köszönhető. Ebből kifolyólag nem alakult ki konszenzus arról, hogy pozitív, negatív, vagy pedig semleges értékítélet kapcsolódik ehhez a szóhoz. Manapság nem feltétlenül ez a legmegfelelőbb kifejezés valakinek a szexuális orientációjának a leírására, de a saját szubjektív értékítéletemre alapozva, magának a „homoszexuális” szónak nem tulajdonítok semmilyen negatív vagy bántó tartalmat. Ezzel szemben az általam vizsgált társadalomtörténeti korszakban nem feltétlenül igaz az a megállapítás, hogy nem minősíthető pejoratív megnevezésnek, mivel, ahogyan a dolgozatom további részeiben is reflektálok majd erre a kérdéskörre, rendkívül negatív jelzőkkel és asszociációkkal társították a vizsgált jelenséget.

Érdekes még kiemelni annak a tényét is, hogy a „meleg” megnevezés csupán egyetlen társadalmi produktum elemzése során bukkant fel, egy önéletrajzi írásban, amelyet 2023-ban jelentettek meg. Ebből arra lehetne következtetni, hogy ez a terminus, amelyet alapvetően pozitív megnevezésként szokás értékelni, modern, ennél fogva inkább a 21. században kialakult, elterjedt, alkalmazott kifejezés. Ezzel szemben ezt a szót már 1908-ban is alkalmazták Magyarországon ebben az értelmezésben, eredetileg inkább a nők közötti romantikus viszonyok leírásában mutatkozik meg, majd az 1920-as évektől vált általánossá, hogy az érintett fogalmat a saját nemükhöz vonzódó férfiakra is kiterjesztik. A viszonylag korai felbukkanása, amely tehát a 20. század elejére tehető, nem vonta magával annak a tényét, hogy a mintába bekerült szépirodalmi alkotásokban is több esetben alkalmazott terminológiává váljon (Takács- P.Tóth, 2017).

Azokban az esetekben, amikor az érintettek nem rendelkeztek előzetes, vagy diskurzus által letisztázott terminológiákkal az LMBTQ+ személyeket illetően, maguk alkottak kifejezéseket, amelyekkel igyekeztek az érintettek közötti viszony természetét megragadni (lásd Függelék 5. táblázat). Megállapítható, hogy a „barát” vagy „barátság” szavak domináns alkotóelemként jelennek meg, hiszen a fellelhető öt szókapcsolatban négy alkalommal is előfordultak. Emellett az egyik típusesetben azt tartották fontosnak, hogy az illető nemét feltüntessék a terminusban, míg a másik jellemző megoldásban olyan jelzőket csatoltak a megfogalmazásukhoz, amelyek a kapcsolat barátságnál intímabb mivoltát próbálták érzékeltetni, erre hozható fel példaként a „benső”, az „érzéki” és a „romantikus” szavak alkalmazása.

A következő lépésben arra kerestem a választ, hogy milyen jelzőket kapcsolnak az általam elemzett szépirodalmi alkotásokban az LMBTQ+ személyekhez. Készítettem egy szófelhőt (lásd Függelék 2. ábra, illetve a hozzá kapcsolódó 6. táblázat), amely tartalmazza az összes olyan kifejezést vagy szövegrészletet, amelyet az érintett szexuális kisebbséghez tartozó személyekhez kötnek. A munkám során összesen 48 darab ilyet azonosítottam a vizsgált társadalmi produktumokban. Általánosan levonható az a következtetés, hogy a 20. század során irodalmi vonatkozásban a heteroszexuálistól eltérő szexuális orientációt sértő, pejoratív jelzőkkel minősítették. Az mutatkozott meg, hogy az érintett személyek szexuális identitását valamilyen vonatkozásban betegségnek tekintő perspektíva rajzolódott ki szembetűnően, hiszen összesen 11 olyan eset jelent meg a mintában, amely alkalmazta a „beteg”, „beteges”, „betegség” vagy „beteglelkű” terminológiák valamelyikét. Emellett szintén több alkalommal kapcsolták az LMBTQ+ közösség tagjaihoz az „abnormális” (3), a „visszataszító” (3), a „botrány” (2), a „bűn” (2), a „degenerált” (2), az „elmebaj” (2), a „hajlam” (2), a „megundorodás” (2) és a „romlott” (2) jelzőket. Rendkívül sokszínű a terminológiáknak sora (lásd Függelék 4. táblázat), ebből azonban nem következik az a tény, hogy minőségileg vagy tartalmilag is változatos lenne a felsorolás, tehát nem lehetők fel közöttük igazán pozitív jelzők. Ugyanakkor különbséget lehet tenni bizonyos esetekben olyan megközelítésből, hogy a „jogi” vagy az „orvosi” szemléletet támasztják alá azok a kifejezések, amelyekkel az egyént jellemezték. A „jogi” nézetet igazolhatja például: vétkes, erkölcstelen, romlott, eltévelyedés, míg az „orvosi” felfogást támaszthatja alá többek között: elmebaj, beteg, megfertőzte, abnormális vagy a fogyatékoság jelzők.

4.1.1. Nemenkénti eltérések

A következőkben arra kerestem a választ, hogy fellelhető-e valamilyen különbség nemenkénti vonatkozásban, így külön ábrázoltam azt, hogy a férfiakra (Függelék 3. ábra és 7. táblázat), illetve a nőkre (Függelék 4. ábra és 8. táblázat) milyen jelzőket alkalmaztak.

Megállapítható, hogy míg a férfiakat 32 darab ilyen kifejezéssel illették, addig a nők csupán 19 darab ilyen specifikus értékítéletet kaptak. Ez a mennyiségbeli eltérés feltehetőleg abból fakad, hogy mindössze három olyan szépirodalmi műalkotás szerepelt a mintámban, amelyeknek a tartalma a leszbikusok megítélését érzékeltette. Alapvetően azonban az mutatkozott meg, hogy ebben a bontásban is a betegséggel kapcsolatos terminusok dominanciája volt a jellemző mindkét kategória esetében. A férfiak vonatkozásában összességében 6 darab olyan kifejezés jelent meg, amely a betegségnek való értékelést fejezte ki, ezek közül a „beteges” jelző fordult elő a leggyakrabban, egészen pontosan három alkalommal, csakúgy, mint a „visszataszító” terminus. Emellett a további ismételt előforduló szavaknak a „degenerált” és az „elmebaj” minősültek, amelyeket két különböző irodalmi alkotásban is homoszexuális férfiakkal társítottak. A leszbikus nőkre irányuló értékítéleteket vizsgálva is kijelenthető, hogy a „beteg”, illetve a „betegség” jelzők előfordulása volt a meghatározó, amely kifejezések két-két esetben kerültek alkalmazásra. Ennek a kategóriának az elemzése közben más esetben nem rajzolódtak ki további olyan terminusok, amelyek többször is megjelentek volna.

4.1.2. Eltérések az évszázad két szakasza között

Befejezésül arra tettem kísérletet, hogy összevegyem, milyen összefüggések vagy eltérések rajzolódtak ki az évszázad első, illetve a második szakaszát reprezentáló, irodalmi alkotásokban alkalmazott jelzőket illetően. A vizsgált társadalomtörténeti korszakot úgy osztottam két részre, hogy a második világháborút alkalmaztam, mint olyan kiemelkedőbb történelmi eseményt, amely elválasztja egymástól a létrehozott periódusokat. Az első időszak, tehát az 1900-tól 1945-ig tartó időintervallumot foglalja magában, míg a második ilyen csoport 1946-tól 2000-ig terjed ki. Amennyiben olyan műveket kellett besorolnom, amelyek keletkezése már a 21. századra tehető, akkor úgy jártam el, hogy azt a specifikus társadalomtörténeti kontextust vettem figyelembe, amelyre a szerző reflektál az adott könyvben. A mintavételi eljárás végrehajtásában kritériumként fogalmazódott meg, hogy olyan minta keletkezzen, amelyben a kiválasztott szépirodalmi műrekek megoszlása lehetőleg egyenlő mértékben képviselje a 20. századon belüli kisebb történelmi korszakokat.

A törekvést a páratlan elemszám miatt képtelenség lett volna teljesen megtartani azonban az elemzésnek ezen a pontján valóban az látható, hogy a létrehozott kategóriák 8, illetve 7 darab társadalmi produktumot tartalmaznak.

Az évszázad első időszakát vizsgálva megállapítható, hogy 6 darab olyan kifejezés jelent meg, amely ismételten, egészen pontosan két különböző alkotásban is előfordult. Ezek közé a „gyakoribb” esetek közé tartoznak a következő jelzők: „beteges”, „betegség”, „botrány”, „rendellenes”, „romlott”, „visszataszító”. Amint az ábrák (lásd Függelék 5. és 6. ábrák, illetve 9. és 10. táblázatok) és a domináns minősítések is rávilágítanak teljesen vegyesen alkalmazzák a „jogi” és az „orvosi” megközelítést sejtető szavakat. Összesítve azonban továbbra is azoknak a kifejezéseknek a túlsúlya mutatkozik meg, amelyek valamilyen módon az érintetteket összekapcsolják egy olyan stigmával, amely a homoszexualitást betegségként értelmezi és kezeli, hiszen 6 darab olyan jelző is megjelenik, amely erre utal.

A társadalomtörténeti korszak második periódusában szintén fennáll az utóbbi megállapítás, mivel 5 darab betegséggel összefüggő megítélés került alkalmazásra ezekben a társadalmi produktumokban. Emellett szembetűnő, hogy az „abnormális” továbbá a „bűn” kifejezések váltak a leggyakoribb elemekké ebben a periódusban.

4.2. Problémák és konfliktusok

A következő kutatási kérdésem arra irányult, hogy feltárjam vajon milyen problémákkal és nehézségekkel kellett megküzdenie a 20. század során az LMBTQ+ közösség tagjainak, továbbá milyen konfliktust okozó szituációk jelentek meg a hétköznapijaikban. Ahhoz, hogy ebben a témában is információhoz juthassak, olyan kulcsszavakat generáltam, amelyek egyfajta gyűjtőfogalomként képesek voltak arra, hogy vagy egy specifikus problémát vagy pedig több, hasonló természetű komplikációt foglaljanak magukba. A megalkotott kifejezésekből a következő lépés keretein belül szófelhőket hoztam létre, ahol az egyes típusesetek előfordulási gyakoriságai szerint reflektáltam az egyes konfliktusok elterjedtségére a közösség tagjainak a körében.

Először azt kívántam feltárni, hogy összességében milyen problémák mutatkoznak meg az érintett kisebbségi csoport tagjainak a körében. A fentebb ismertetett eljárás során megalkottam, a 7. ábrát, illetve a 11. táblázatot, amelyek 21 nehézséget hivatottak szemléltetni. A leggyakrabban előforduló típuseseteknek a „betegségként kezelték” és a „negatív társadalmi megítélés” bizonyultak, mivel ezek a 15 elemet tartalmazó mintából 9 eltérő szépirodalmi munkában voltak megfigyelhetőek. Az érintett személyek belehelyezése a

medikalizációs társadalmi diskurzusba nem jelent újdonságot, hiszen a kutatás korábbi szakaszaiban is hasonló eredmények születtek. A „negatív társadalmi megítélés” gyűjtőfogalmat azzal a szándékkal alkottam meg, hogy a hasonló társadalmi attitűdöt feltételező eltérő jellegű problémákat azonos kategóriába tudjam besorolni. Ez a csoport azokat az eseteket fedi le, amelyek valamilyen olyan magatartást tartalmaznak, amelyekben megjelenik a heteronormativitásból fakadó hierarchia, és a kisebbségi csoport alsóbbrendűként kezelése. Kutatói döntés alapján ide tartoznak azok a szituációk, amikor manifeszt vagy látens tartalmakként, az érintettek gúnyolódást, csúfolódást, lenézést, lekezelést, megvetést, előítéletet, elutasítást vagy viszolygást tapasztaltak.

Megfigyelhetőek más olyan, többször előforduló kulcsfogalmak is, amelyek összefüggésben állhatnak a többség kedvezőtlen véleményével. Erre utalnak az alábbi ismételt típusesetek: „félelem” (2), „szégyenérzet” (2), „átnevelés” (2), „ország elhagyása” (2), illetve az „öngyilkosság” esete, ami ugyan három munkában jelent meg, de a felsorakoztatott karakterek közül négy különböző személyt is érintett.

Problémát okozott a „viszonyatlan szerelem” (4), a „kapcsolat megakadályozása” (3) és a „kapcsolat titokban tartása”(2), amely esetek a különféle párkapcsolati és ismerkedési nehézségekre, illetve azok lehetőségének a hiányára reflektálnak a 20. század során.

Egy másik eltérő terület, amely dominánsan képviseltette magát a kisebbség tagjait érintő problémák körében, azt feltételezi, hogy külön nehézséget jelentett a társadalom egészére nézve a tudatlanságuk a szexuális orientáció diverzitását illetően. Ezt a vonalat az „értetlenség” (2) és az „informálatlanság” (3) kategóriái támasztják alá, hiszen valóban több alkalommal megjelent a vizsgált produktumok tartalomelemzésekor, az a tényező, hogy nem csupán a kívülálló személyeknek okozott nehézséget a jelenség értelmezése, hanem az érintettek sem tudták mire vélni a saját érzéseiket.

A társadalomtörténeti korszak LMBTQ+ vonatkozásban történő vizsgálata arra világított rá, hogy az érintett kisebbséghez tartozók körében rendkívül gyakori jelenségnek számított a zsarolás. A szépirodalmi alkotások elemzése révén három különböző munkában is megfigyelhető volt ennek az aspektusa, amely igazolja, hogy a 20. században ez egy valós fenyegetésnek, nehézségnek minősült. A zsarolásnak, mint oknak más, a létrehozott kulcsfogalmak között is szereplő problémák is lehettek okozatai, például az ország elhagyása, a félelem, a kapcsolat titokban tartása vagy az információ kitudódása esetén akár az átnevelés, vagy az öngyilkosság is felmerülhetett a következmények között.

Az utolsó olyan tartalmi elem, amely több társadalmi produktumban is kiemelt figyelmet kapott az a „szexuális erőszak” (2) volt. A bűncselekmény elszennvedőjének az alanyai között nem húzódott semmiféle logikus párhuzam. Az egyik esetben a tárgyalt jelenség egy heteroszexuális fiatal fiú sérelmére történt egy idősebb homoszexuális férfi részéről. Ezzel szemben a másik szituációban egy középiskolai, feltételezhetően valóban homoszexuális fiú szenvedett el szexuális erőszakot, fizikai bántalmazást, zaklatást és a zsarolást három különböző iskolatársától. A történet szempontjából azonban az a következtetés vonható le, hogy a passzív szerepe ellenére is az áldozatot hibáztatták, és alávalóként bélyegezték meg azt a magatartást, amivel eltúrte, hogy a „kimondhatatlanul visszataszító és undok vágyat” elkövessék rajta.

A könyvek feldolgozása során felbukkantak olyan témák is, amelyeket valamiért a mintába került szépirodalmi művekben több alkalommal is a homoszexuális férfiakhoz kapcsoltak, ezek előfordulási gyakoriságát a 12. táblázatban foglaltam össze.

Az első ilyen terület a pedofília, amelyet három különböző alkotásban is, mint a heteroszexuálistól eltérő szexuális orientáció gyakori hozadékaként ábrázoltak. Ez a téves társítás feltételezhetően abból a nem egységes fogalmi keretből ered, amelyeket az azonos neműek közötti romantikus vonzalom kifejezésére alkalmaztak a vizsgálat alá vont évszázad során. A pederasztia terminológia, amely az ókori Görögországban született valóban nagy korkülönbséget feltételez a pár tagjai között. Annak ellenére, hogy a középkorban a legáltalánosabb kifejezéssé a szodómia vált, a 20. századra pedig viszonylag széleskörben bevetté váltak az „urning”, a „homoszexuális”, a „leszbikus” vagy éppen a „meleg” megnevezések, valamiért a társadalom tudatában megmaradt az eredeti terminológiában szereplő, korkülönbségen alapuló definícióra való asszociálás ezzel a jelenséggel kapcsolatban (Kurimay, 2022).

A másik két olyan elgondolás, amelyet több esetben is a homoszexuális férfiakkal társítottak az a „cross-dressing” jelensége, azaz az ellenkező nem ruhadarabjainak a viselése, továbbá a viselkedésük feminin elemeinek a kihangsúlyozásai voltak. Ez magába foglalta azokat a sztereotípiákat is, amelyek a meleg férfiak tradicionálisan nőiesnek minősített külső megjelenésére, szabadidős tevékenységeire, jellemvonásaira irányultak, továbbá az egyik esetben azt is feltételezték az érintett személyekről, hogy mindegyikük rendelkezik egyfajta női alteregóval, amelyet a kisebbséghez tartozók eltitkolnak a többségi csoport elől és csupán a saját szubkultúrájuk tagjainak a körében öltik magukra ezt a személyiséget.

Az alábbi idézeteket annak érdekében tüntetem fel, hogy megkísérleljem szemléltetni azt, hogy a 20. század során mennyire erőteljesen megmutatkoztak ezek a szélsőséges sztereotipizálások.

„Elég időm volt hozzá, hogy körülnézzek a szobában. Olyan volt az, mint egy szépasszonynak a budoárja. Minden bútordarab rózsaszínű selyemmel átvonva; gobelinszőnyegek, kisebb-nagyobb velencei tükrök, puha kerevetek, drága csecsebecsék. Tele van a szoba képekkel, s az a különös, hogy valamennyi férfiakat ábrázolt: katonákat, színészeket, atlétákat, lovasembereket. Sehol egy női arc; még a fényképek között sem. Az egész lakásban bódító parfümillat.” (Guthi Soma: Homoszexuális szerelem 52. oldal)

„Én azonban olyan tárgyakra bukkantam, amelyek megerősítették korábbi föltevésemet. Példának okáért mindjárt a szemembe tűntek a következő apróságok: toalett-tükör, arcfesték, rizspor, pamacs, különféle illatos szappanok, tömérdek fátyol, kölnivíz, parfümös üvegek, teljes manikűrkészlet, selyem női zsebkendők, női ingek, selyem alsószoonyák, hosszú szárú harisnyák, különféle színű szalagocskák, fűzők, hímzett papucsok, munkakosárban különféle megkezdett kézímunkák, a fehérneműek között illatos sachet-k-szóval mintha csak valami kacér színésznő lakásán jártunk volna.” (Guthi Soma: Homoszexuális szerelem 78-79. oldal)

4.2.1. Nemenkénti eltérések

A következő fázisban azt vizsgáltam meg, hogy megfigyelhető-e valamilyen eltérés a konfliktusok tartalmában, az érintett személyek nemétől függően. Amennyiben a problémákat specifikusan a férfiak körére szűkítettem a szófelhő elkészítése során (lásd Függelék 8. ábra és 13. táblázat) továbbra is fennállt a korábbi megállapítás, miszerint a „negatív társadalmi megítélés” (7) és a „betegséggént való kezelés” (6) jelentettek a legkiemelkedőbb mértékben problémát. Több alkalommal is, említésre kerültek azonban a további nehézségek is a tárgyalt csoport vonatkozásában: „informátlanság”, „kapcsolat megakadályozása”, „kapcsolat titokban tartása”, „öngyilkosság”, „szexuális erőszak”, „viszonyzatlan szerelem”, „zsarolás”.

Ezzel szemben a minta azon elemeiben, amelyek a leszbikus nőkkel kapcsolatban szolgáltatott információt az mutatkozik meg, a 9. ábra és a 14. táblázat vizsgálatának eredményeként, hogy a „betegséggént való kezelés” tette ki a problémák domináns részét, hiszen ez a motívum mind a három vizsgált alkotásban megfigyelhető volt. Ezen kívül a „negatív társadalmi megítélés” is fellelhető valamilyen kontextusban az összes érintett munkában, hiszen abban az egy társadalmi produktumban is, amelyben nem lehetett szigorúan a fentebbi kategóriába besorolni az ábrázolt konfliktusokat, felszínre bukkantak olyan

szituációk, amelyek az érintett karakter szexuális identitását devianciaként feltételezték. Ezt az állapotot az alábbi kifejezések hivatottak alátámasztani: „besúgó tevékenységre való kényszerítés”, „büntetőeljárás indítása”, „erkölcsrendészet”, „kirekesztettség érzete”, „tiltottság tudata”.

A nők esetében is a gyakori nehézségek között tűnt fel továbbá a „viszonyatlan szerelem”, amely két alkalommal is szerepet játszott a vizsgált irodalmi alkotások körében.

Összegezve a férfiakra vonatkozóan 16 féle, míg a nőkre fókuszálva 13 féle különböző nehézség volt megfigyelhető. Megjelentek olyan dimenziók, amelyek specifikusan csak az egyik nemet érintették például a „szexuális erőszak”, amely kifejezetten a férfiak kontextusában tudott problémát okozni, míg a nőket illetően a fentebb is ismertetett, főként az államszocializmusból adódó erkölcsrendészetre, besúgásra és büntetőeljárásra irányuló vonal képviselte magát a másik csoporttól függetlenül.

4.2.2. Eltérések az évszázad két szakasza között

A kutatási kérdésem vizsgálatának utolsó lépéseként arra törekedtem, hogy megfigyeljem felfedezhető-e valamilyen kapcsolat vagy eltérés az évszázad első (lásd: Függelék 10. ábra és 15. táblázat), illetve második felében (lásd: Függelék 11. ábra és 16. táblázat) az LMBTQ+ közösséget érintő problémák tekintetében.

Az állapítható meg, hogy bizonyos esettípusok fokozott mértékben találhatók meg a társadalomtörténeti korszak első szakaszában, illetve egyes konfliktusok csak abban a periódusban tűntek fel a mintába került társadalmi produktumok alapján. Az 1900 és 1945 közötti időintervallumban tehát 18 darab eltérő kategória került ábrázolásra, amelyek közül továbbra is fenntartja központi szerepét a „betegséggé váló kezelés” (6), illetve a „negatív társadalmi megítélés” (5). Az orvosi megközelítésre utaló nyomok abból a szempontból szokatlan eredménynek minősülnek, hogy a feldolgozott elméleti munkák arra engedtek következtetni, hogy ez a megítélés inkább a vizsgált korszak második szakaszában volt széleskörűen elterjedve a többségi társadalomban. Kifejezetten ebben a periódusban mutatkozott meg nehézségként az „átnevelés” (2), az „értetlenség” (2), a „szégyenérzet” (2), a „viszonyatlan szerelem” (4), illetve a „zsarolás” (3). Ezen felül kiemelkedő mértékben jelentek meg a következő problémák is az évszázad második szakaszához képest: az „öngyilkosság”(2) és a „pedofília” (2).

Általánosságban az 1946 és 2000 közötti időintervallumról az állapítható meg, hogy mindössze 17 darab különböző esettípus fordult elő, azonban a hangsúly eltérő

komplikációkra helyeződött át. Ebben a társadalomtörténeti korszakban is a „negatív társadalmi megítélés”(4), illetve a „betegséggént való kezelés” (3) minősültek a leggyakoribb problémáknak, azonban az évszázad első felével szemben itt a következő dimenziók váltak a további nehézségek fő forrásaivá: „informátlanság” (2), „kapcsolat megakadályozása” (2) és az „ország elhagyása”(2).

Ezek az ismételten előforduló konfliktusok összefüggésben állhatnak a korabeli Magyarország államszocialista jegyeivel olyan módon, hogy az informátlanságot feltételező esetek reflektálnak arra a jelenségre, amelyet Takács Judit és P. Tóth Tamás (2017) „kognitív elszigeteltség” terminológiával írtak le. Ezzel a kifejezéssel arra utaltak, hogy a szocializmus ideológiájával ellentétben álló, heteroszexuálistól eltérő szexuális irányultságokról a többségi társadalom nem fért hozzá megfelelő tudáshoz, ismeretekhez, illetve a tárgyalt témában való tájékozódáshoz nem álltak a rendelkezésükre a megfelelő eszközök sem (Takács-P. Tóth, 2017).

Az „ország elhagyása” kulcsszó kifejezetten olyan esetek lefedésére került megalkotásra, amelyekben, az érintett egyének a saját szexuális orientációjuk kitudódásából fakadó következményektől való félelem miatt kényszerültek erre a döntésre.

4.3. Érintettség

A könyvek elemzése során, külön vizsgálati szempontként jelent meg, hogy az egyes szerzők személyes érintettsége összefüggésben állhat-e bizonyos ábrázolásmódbeli sajátosságokkal. Első lépésként a mintába bekerült 15 darab irodalmi munka szerzői közül kiemeltem azokat a személyeket, akik önbevallásuk alapján, vagy fennmaradt naplók, életrajzuk kutatóinak a munkája alapján maguk is az LMBTQ+ közösség tagjainak minősíthetők. Emellett olyan alkotók is ezt a csoportot képviselik, akiknek a szexuális identitása inkább heteroszexuálisnak nevezhető, mégis a magánéletük feltárása során arra derült fény, hogy eltérő indíttatásból, de rendelkeztek valamilyen természetű tapasztalattal az azonos neműek felé irányuló vonzalom területén. A fentebbi kritériumok alapján az alábbi 7 alkotó felel meg az általam támasztott elvárásoknak az érintettség dimenzióját vizsgálva: Faludy György, Galgóczi Erzsébet, Márai Sándor, Nádasdy Ádám, Polák Miklós, Szerb Antal és Thurzó Gábor. Amennyiben, nem találtam konkrét és megbízható forrást egy adott személy szexuális irányultságával kapcsolatban, úgy jártam el, hogy az illetőt kutatási döntés alapján inkább, egyfajta „külső megfigyelőnek”, azaz nem érintettnek, minősítettem, hogy az esetleges téves besorolás ne tudja torzítani a kutatási eredményeimet.

Elsőként arra tettem kísérletet, hogy terminológiai szempontból vizsgáljam meg az érintett műveket, ennek a dimenzióknak az eredményeit a 17. táblázat szemlélteti. A kiválasztott hét alkotásban négy különböző terminust alkalmaztak a heteroszexuálistól eltérő szexuális orientáció leírására, amely esetekből a leggyakrabban a „homoszexuális” megnevezés fordult elő, hiszen ezt kétszer is használták. Az érintett szerzők közül került ki az a személy, Nádasdy Ádám, aki az írásában egyedülálló módon a „meleg” szót jelenítette meg.

Az almintában továbbá fellelhetőek példák a szerzők által létrehozott egyedi kifejezésekre is, a „romantikus barátság” és a „fiúszerező”, amelyek a szubkulturális csoportról való tudás korlátozottságát sejtetik. A személyes érintettséggel ellentétben áll annak a ténye, hogy a vizsgált esetekben az irodalmi művek alkotói nem találtak olyan létező kifejezést, amellyel azt a jelenséget képesek lettek volna leírni, ami az ő életüknek is a szerves részét képezte. Ez alátámasztja azt az álláspontot, miszerint a kisebbséghez tartozók számára is nehézséget okozott az, hogy a társadalom nem volt megfelelő tudással ellátva a nemi és szexuális diverzitással kapcsolatosan.

Amely a jelzők vonatkozását illeti, a 12. ábra és a 18. táblázat elemzése alapján, a szélesebb mintához hasonlóan itt is megmutatkozik, hogy a jelenségnek a betegség kontextusába való helyezése a kiválasztott esetekben is fennáll. A „beteges” megnevezés volt az egyetlen olyan terminus, amely több, mint egy alkalommal is előfordult a tárgyalt szépirodalmi alkotásokban, ellenben szintén megjelentek az orvosi gondolkodásmódot képviselő más jelzők például az „abnormális”, a „beteg”, a „betegség”, amelyek érzékletesen reflektálnak erre. A medikalizációs modell egyes elemeivel párhuzamosan azonban az almintában felfedezhetőek a jogi megközelítés bizonyos motívumai is, többek között ezt a nézetet támasztják alá a következő kifejezések: „bűn”, „erkölcstelen”, „romlott”.

Az azonos neműek közötti romantikus kapcsolatok ábrázolása során az esetek túlnyomó többségében maguk az érintettek is pejoratív, negatív jelzőket csatolnak. Ennek ellenére a szófelhők elemzése során az a szubjektív vélemény fogalmazódott meg bennem, hogy egyfajta enyhülés figyelhető meg a megnevezések vonatkozásában. Abban az értelemben lehetne leginkább megragadni ezt az eltérést, hogy a legsértőbb terminusok azokban az irodalmi munkákban lelhetőek fel, amelyeknek szerzői feltehetően nem tartoztak az LMBTQ+ közösséghez. Az álláspontom alátámasztása érdekében, az alábbi nem érintettek által alkalmazott jelzőket sorakoztatom fel: „erkölcsi fertő”, „fogyatékoság”, „koresképződmény”, „megbomlott idegrendszerű”, „természetellenes”, „visszataszító”.

A társadalmi produktumok feldolgozása során az is szembetűnő, hogy feltehetőleg az életrajzi vonatkozású alkotások túlsúlyából adódóan egyfajta természetesség és finom ábrázolásmód rajzolódik ki az érintettség mentén. Általában, az jellemzi ezeket a műveket, hogy van egy szilárd vázuk, amelyeknek a fókusza arra irányul, hogy elmeséljenek egy történetet, amelyben csak mellékesen kap jelentőséget az a vonal, hogy bizonyos szereplők szexuális identitása eltér a többségtől. A cselekményben nem foglal el kiemelkedő szerepet a testiség bemutatása, a szerzők inkább arra helyezik a hangsúlyt, hogy a karakterek valódi érzelmeit sejtessék az olvasóval. Ez a megfigyelés valamilyen minőségben lefedi az almintába került elemek mindegyikét, leginkább *Thurzó Gábor: A hál és a háló* című művében rajzolódik ki ez a jellegű metaforikus finomság.

„Nem az a szép az életben? Tüskék közt menni, rejtezni az emberek elől, a napfény elől, mintha pincemélyben élnénk? Mit tudják az emberek, hogy így jó élni: titokban, rettegve, úgy, hogy a boldogság szégyenteljes másoknak, de meredek, csodálatos nekünk. Épp azért, mert titokban éljük. Ha a másik utat választod, menj egyedül!”

(Thurzó Gábor: *A hál és a háló* 52. oldal)

A következő lépésként áttérek annak a témakörnek a tárgyalására, hogy az érintett kisebbséghez tartozók a szépirodalmi műalkotásaikban milyen jelenségeket jelöltek meg problémaként az LMBTQ+ közösség körében (Függelék 13. ábra és 19. táblázat). A dimenzió vizsgálata során megállapítható, hogy 5 eltérő szituáció merült fel ismételten konfliktusként az almintában, amelyek a következők: „betegséggként kezelték” (3), „félelem” (2), „kapcsolat megakadályozása” (2), „negatív társadalmi megítélés” (2), „ország elhagyása” (2). A korábbi észrevételekhez hasonlatosan ebben az esetben is teljesül a teljes mintára jellemző ismérv, miszerint a betegséggként történő megbélyegzés, illetve kedvezőtlen vélekedés a domináns problémák szerves részeit alkotják. A többi ismételten előforduló típusesetről azt a következtetést lehet levonni, hogy csupán a személyesen érintett szerzők emelték ki az irodalmi alkotásaikban a szubkultúra tagjait érintő „félelem” érzetet, illetve az „ország elhagyását”. A „kapcsolatok megakadályozása” is gyakrabban fordult elő az érintettek köreiben, hiszen a teljes mintában összesen háromszor került említésre, ebből két eset az almintába tartozó művekben jelent meg.

Ezzel szemben kirajzolódtak olyan tipikus nehézségek is, amelyeknek a nem érintett szerzők kiemelkedő jelentőséget tulajdonítottak, de a szűkített mintában, alig vagy egyáltalán nem mutatkoztak meg, mint domináns konfliktusok. A „viszonyzatlan szerelem”, amely az eredeti

15 elemes mintában 4 különböző munkában is szerepet kapott, az érintettek almintájában egyetlen esetben sem vált láthatóvá a problémák között. Ez azt sejtetheti, hogy azok, akik nem rendelkeztek személyes tapasztalattal az LMBTQ+ szubkultúrával kapcsolatosan úgy gondolták, hogy nehézséget jelenthet a kisebbséghez tartozók számára, hogy olyan társra leljenek, aki viszonzni tudná az érzelmeiket és képesek lennének arra, hogy kölcsönösen megfeleljenek egymás igényeinek. Ezzel szemben a nagyobb városokban, főként Budapesten, a közösséghez tartozók számára, ahogyan a történelmi áttekintésben is kitértem rá, nem okozott problémát olyan ismerkedési technikák alkalmazása, vagy helyszínek látogatása, amely lehetővé tette, hogy maguk is barátságokat vagy párkapcsolatot köthessenek egymás között. A kihívás inkább annak a megvalósításában rejlett, hogy tartós párkapcsolatban élhessenek együtt a választottjukkal, hiszen az azonos neműek közötti romantikus viszonyok negatív társadalmi megítélése, illetve büntethetősége ellehetetlenítette volna a rendelkezésükre álló lehetőségeket az élet egyéb területein.

A következő kontraszt a két csoport között a valamilyen természetű erőszakot tükröző típusesetek megjelenítésében lelhető fel. A teljes mintát lefedő problémákat vizsgálva, megállapítható, hogy összesen 7 alkalommal fordul elő olyan kifejezés, amely atrocitást sejtet. Kutatói döntés alapján az alábbi kategóriákat soroltam ide: fizikai bántalmazás, öngyilkosság, szexuális erőszak, zaklatás. Amennyiben összevetjük az érintett szerzők által kiemelt konfliktusokkal, az mutatkozik meg, hogy csupán egyetlen esetben jelöltek meg feltétlen erőszakra utaló elemet, mégpedig az „öngyilkosságot”. Személyes véleményem szerint ez a megfigyelés nem vonja maga után azt a konklúziót, hogy a nem érintettek minden bizonnyal tévesen túlbecsülték az LMBTQ+ személyeket érintő erőszakos atrocitások előfordulási gyakoriságát. Azzal is lehet magyarázni ezt az eltérést, hogy az érintett szerzők általában az alkotásaikban eleve egy finomabb ábrázolásmódot alkalmaztak, amelyben a közlésre szánt tartalmat gondosan megszűrték.

Az utolsó kiugró különbség a homoszexualitáshoz kapcsolt egyéb jelenségek körében mutatkozik meg. Az elemzésem folyamán már kísérletet tettem arra, hogy részletesen szemléltessem, hogy a „cross-dressing”, a „feminin viselkedés”, illetve a „pedofília” olyan jelenségeknek számítanak, amelyeket valamilyen asszociációs mechanizmusból fakadóan rendszerint a heteroszexualitástól eltérő szexuális irányultságokhoz társítanak. Az eredeti mintában 9 alkalommal került említésre a felsorakoztatott elemek valamelyike, ezzel szemben az érintettek körébe mindössze 2 esetben kaptak szerepet, továbbá az is elmondható, hogy ugyanabban a történetben, tehát csupán egy szerző vonultatta fel ezeket a jelenségeket.

Általánosságban ebből az a következtetés vonható le, hogy a szubkultúrához tartozó személyek a szépirodalmi műalkotásaikban törekedtek arra, hogy kerüljék az olyan vonások ábrázolását, amellyel a többségi társadalomban jelen lévő sztereotípiákat táplálni tudták volna.

4.4. Külső megjelenés

A tartomelemzés következő fázisa során kísérletet tettem arra, hogy feltárjam, összességében milyen értékítéleteket kapcsolnak a mintába bekerült szépirodalmi alkotásokban az érintett LMBTQ+ karakterek fizikai megjelenéséhez.

A létrehozott 15 elemszámú mintában összességében 22 különböző LMBTQ+ közösséghez tartozó szereplő került bemutatásra, akiknek külső megjelenését objektíven, az irodalmi munkák leírásait felhasználva kíséreltem meg értékelni. Elsősorban arra kerestem tehát a választ, hogy pozitív, negatív vagy semleges küllemmel ruházzák-e fel a kisebbségi csoportot képviselő alakokat. Ennek a vizsgálódásnak a szemléltetésére egy kördiagramot hoztam létre, a Függelékben megtalálható 14. ábrát, ahol prezentálom az elemzés eredményeit.

Alapvetően az állapítható meg, hogy a szereplők túlnyomó többségét kellemes külleműnek tüntetik fel, több esetben kiemelkedő szépségű személyekként jelennek meg az érintett kisebbséghez tartozóak. Csupán 5 olyan eset fordult elő, amikor hátrányos külső jegyekkel ruházták fel az egyes karaktereket, azonban az ilyen szituációkban külön hangsúlyt helyeztek arra, hogy érzékeltesék az olvasóval a rútságot. Megjelent a mintában 4 olyan személy is, akiknek a megjelenését nem mutatták be a kiválasztott szépirodalmi alkotásokban, ebből fakadóan nem soroltam be őket a fenti kategóriák közé, hanem létrehoztam egy harmadik csoportot, amelyet egy gyűjtőfogalommal a „semleges” kifejezéssel illetem. Többek között itt jelennek meg azok az életrajzi jellegű társadalmi produktumok is, amelyeknek szerzői személyesen is érintettek, feltehetőleg ennek következtében nem adtak személyleírást önmagukról.

A külső megjelenés elemzésekor megfigyelhető, hogy egyes, a mintába bekerült alkotások ábrázolásaiban fellelhetőek bizonyos sztereotipikus vonások, amelyek arra irányulnak, hogy a meleg férfiakat nőies, finom külsővel mutatják be, míg a leszbikus nőket kissé fiúsnak jelenítik meg. Ez a megfigyelés részben már korábban is felbukkant a kutatási eredményeim között, főként a férfiak kontextusában, akikhez több esetben feminin jellemzőket kapcsoltak. Feltehetőleg ezek a jellemzők lefedik az LMBTQ+ közösség tagjainak egy részét, ellenben amennyiben általánosításra kerültek ezek az elképzelések, fennállt annak a veszélye, hogy a

többségi társadalomban, személyes ismeretek híján, erősödött a kisebbségről alkotott kissé sztereotipikus kép.

„Szabályos, finoman fiús arca nem volt szép, legalábbis abban az értelemben, ahogyan festők, fényképészek mondanak szépnek valakit.” (Indig Ottó: Kánikula 15. oldal)

„Basininak szép termete volt; testén a férfias formáknak szinte nyoma sem látszott, szűziesen karcsú volt és sovány, akár egy fiatal lány.” (Robert Musil: Törless iskolaévei 135. oldal)

„Nyúlánk termet, szelíd kék szempár, finom metszésű orr és feltűnően sápadt arc. Beszédében, mozdulataiban affektált, mondhatnám: nőies. Könnyen zavarba jön, elpirul, és szemlesütve, félénken válaszol a hozzá intézett kérdésekre.” (Guthi Soma: Homoszexuális szerelem 53. oldal)

5. Összegzés

Zárásként arra teszek kísérletet, hogy röviden összegezzem a munkám főbb eredményeit. Az érintettek szexuális orientációja az általam vizsgált évszázad számottevő részében, mint szexuális deviancia volt kezelve, ezt alátámasztja a Csemegi-kódex, illetve az államszocializmus kezdeti szakaszában megvalósított szisztematikus üldözés.

A témaválasztáskor arra törekedtem, hogy az egész LMBTQ+ közösségre érvényes megfigyeléseket tegyek ez nem sikerült, mivel eleve a rendelkezésemre álló munkákban is a meleg férfiak túlsúlya volt a jellemző, így ez az eltolódás az egész kutatást végigkísérte.

Saját megfigyeléseim közé sorolható, hogy a legelterjedtebb megnevezésnek a homoszexuális bizonyult a múlt században, a művekben több alkalommal hoztak létre olyan szavakat (például érzéki barátság, romantikus barátság), amelyekkel a vizsgált jelenséget szerették volna érzékeltetni, de saját ismereteikből hiányoztak azok a terminológiák, amelyekkel ezt megtehették volna. Ez a tapasztalat igazolja Takács Judit és P. Tóth Tamás (2017) „kognitív elszigeteltség” koncepcióját, amely a társadalom rendelkezésére álló korlátozott információkra reflektál az LMBTQ+ közösséggel kapcsolatban. Alapvetően a homoszexuális kifejezés nem minősíthető egyértelműen pejoratívnak, azonban az összegyűjtött LMBTQ+ személyekhez kapcsolt jelzők listája arra enged következtetni, hogy hiába a semleges megnevezés, a többség mégsem pozitív megítéléssel vélekedett róluk.

A szépirodalmi kontextusban megfigyelt tapasztalatok reflektálnak azokra a kutatási eredményekre, amelyeket a média reprezentációról készített tanulmány tárgyalásakor mutattam be, tehát a negatív jelzők alkalmazása az általam választott kutatási egységeknek is

a domináns alkotójának bizonyultak. Jellemzően a legtöbbször előforduló jelzők valamilyen betegség kontextusba helyezték a kisebbséghez tartozók szexuális identitását, hiszen 11 alkalommal figyelhető meg, hogy említették volna a mintába került művekben. Ez szintén arra enged következtetni, hogy az orvosi megközelítés általános nézete a 20. század egészét lefedte, de a jogi megközelítésre utaló terminológiák is felbukkannak az alkotott szófelhőben. A negatív, bántó megnevezésekkel ellentétben áll, hogy az LMBTQ+ közösséghez tartozó szereplőket a kiválasztott szépirodalmi munkák többségében kiemelkedő szépségű emberekként ábrázolták. Ehhez a jelenséghez kapcsolódóan az volt az általános tapasztalat, hogy szerepet játszottak azok a sztereotípiák, amelyek a meleg férfiakat nőiesnek, míg a leszbikus nőket fiúsnak bélyegzik. A férfiak esetében a feminin viselkedés, és a cross-dressing gyakori társított jelenséggé is fellépett, egészen szélsőségesen eltúlozták ezeket az elképzeléseket. Szintén fellépett egy mechanizmus a művek egy részében, amely a pedofiliát az LMBTQ+ közösséghez kapcsolta. A problémákat vizsgálva az mutatkozik meg, hogy a szépirodalmi munkák többségében a negatív társadalmi megítélés és a betegséggé válás a leggyakrabban előforduló nehézség, mivel ezen esetek 9-9 különböző könyvben bukkannak fel.

Végül az érintettség mentén voltak megfigyelhetőek eltérések a két csoport között, főként a problémák vonatkozásában, de a finomabb ábrázolásmód és a kevésbé pejoratív jelzők alkalmazása is választóvonalaként jelent meg. A problémák tekintetében a dominánsként megjelenő viszonzatlan szerelem nem került be az érintettek számára észlelt problémák körébe, az erőszakosság és a jelenséghez kapcsolt sztereotípiákat erősítő asszociációk (pedofília, cross-dressing) elenyésző mértékben jelent meg a teljes mintához viszonyítva, azonban a félelem, az ország elhagyása és a kapcsolat megakadályozása kiemelkedő nehézséget okozott a közösséghez tartozó szerzőknek a 20. század során.

6. FÜGGELÉK

1. táblázat: A minta fő ismérvei (Forrás: Saját szerkesztés)

Szerző neve	Alkotás címe	LMBTQ+ tartalom jellege	Megjelenési év
1. Babits Mihály	Tímár Virgil fia	meleg	1922.
2. Faludy György	Pokolbéli víg napjaim	meleg	1962.
3. Galgóczi Erzsébet	Törvényen kívül és belül	leszbikus	1980.
4. Guthi Soma	Homoszexuális szerelem	meleg	1908.
5. Indig Ottó	Kánikula	leszbikus	1947.
6. Kaffka Margit	Hangyaboly	leszbikus	1917.
7. Márai Sándor	Zendülők	meleg	1930.
8. Marosi Gyula	A pikulás ifjú	meleg	1976.
9. Nádasdy Ádám	Hordtam az irhámát	meleg	2023.
10. Polák Miklós	Benjamin hátratekint: jegyzetek a háború utolsó évéről	biszexuális	1996.
11. Robert Musil	Törless iskolaévei	meleg	1906.
12. Szerb Antal	Utas és holdvilág	biszexuális	1937.
13. Telkes Margit	Vendégjátékos voltam	meleg	2016.
14. Thurzó Gábor	A hal és a háló	meleg	1945.
15. Ujhelyi Nándor	A kétneműek: egy férfiről, aki asszony lett és egy asszonyról, aki férfi lett	transznemű	1922.

2. táblázat: A szexuális orientáció megoszlása az alapsokaságban (Forrás: Saját szerkesztés)

A szexuális orientáció megoszlása az alapsokaságban (N=30)		
Leszbikus	4	13,33%
Meleg	21	70%
Biszexuális	3	10%
Transznemű	2	6, 67%

3. táblázat: A szexuális orientáció megoszlása a mintában (Forrás: Saját szerkesztés)

A szexuális orientáció megoszlása a mintában (N=15)		
Leszbikus	3	20%
Meleg	9	60%
Biszexuális	2	13,33%
Transznemű	1	6,67%

1. ábra: Milyen kifejezéseket alkalmaztak (Forrás: Saját szerkesztés)

4. táblázat: Milyen kifejezéseket alkalmaztak (Forrás: Saját szerkesztés)

Homoszexuális	5
Buzi	2
Amor lesbicus	1
Androgün	1
Hermafrodita	1
Kétneműség	1
Meleg	1
Urning	1

5. táblázat: Egyéb alkalmazott kifejezések (Forrás: Saját szerkesztés)

Bensőbarát	1
Férfibarátság	1
Fiúszerező	1
Érzéki barátság	1
Romantikus barátság	1

2. ábra: Az összes alkalmazott jelző. (Forrás: Saját szerkesztés)

6. táblázat: Az összes alkalmazott jelző. (Forrás: Saját szerkesztés)

Betegség	4	Fogyatékosság	1
Abnormális	3	Fura	1
Beteg	3	Képzelt	1
Beteges	3	Korcsképződmény	1
Visszataszító	3	Magára szedi ezeket a hülyeségeket	1
Bűn	2	Mánia	1
Degenerált	2	Más	1
Elmebaj	2	Megbomlott idegrendszerű	1
Hajlam	2	Megfertőzte	1
Megundorodás	2	Megtévedés	1
Romlott	2	Méltatlan	1
Botrány	2	Ocsmány	1
Aberrált	1	“Olyan”	1
Alávalóság	1	Pocsolya/Piszok	1
Átkos szenvedély	1	Rendellenes	1
Az “ilyet”	1	Rögeszme	1
Becstelenség	1	Természetellenes	1
Beteglelkű	1	Tisztátalan	1
Bizonyos fajta ember	1	Tökéletlen ember	1
Buta, lehetetlen viselkedés	1	Törvényen kívüli	1
Eltévelyedés	1	Üldözött, megvetett, szájalomra méltó pária	1
Eretnek a teremtésben	1	Undok	1
Erkölcsei fertő	1	Utálatos	1
Erkölcstelen	1	Vétkes	1

3. ábra: Jelzők, amelyeket a férfiakra alkalmaztak. (Forrás: Saját szerkesztés)

7. táblázat: Jelzők, amelyeket a férfiakra alkalmaztak. (Forrás: Saját szerkesztés)

Beteges	3	Fogyatékos	1
Visszataszító	3	Fura	1
Degenerált	2	Hajlam	1
Elmebaj	2	Más	1
Abnormális	1	Megbomlott idegrendszerű	1
Alávalóság	1	Méltatlan	1
Átkos szenvedély	1	Ocsmány	1
Becstelenség	1	Rendellenes	1
Beteg	1	Rögeszme	1
Beteglelkű	1	Romlott	1
Betegség	1	Természetellenes	1
Bizonyos fajta ember	1	Tisztátalan	1
Botrány	1	Üldözött, megvetett, szájalomra méltó pária	1
Bűn	1	Undok	1
Eltévelyedés	1	Utálatos	1
Erkölcsei fertő	1		

4. ábra: Jelzők, amelyeket a nőkre alkalmaztak. (Forrás: Saját szerkesztés)

8. táblázat: Jelzők, amelyeket a nőkre alkalmaztak. (Forrás: Saját szerkesztés)

Beteg	2	Magára szedi ezeket a hülyeségeket	1
Betegség	2	Mánia	1
Abnormális	1	Megfertőzte	1
Az "ilyet"	1	Megtévedés	1
Botrány	1	Megundorodás	1
Bűn	1	Piszok/Pocsolya	1
Buta, lehetetlen viselkedés	1	Romlott	1
Eretnek a teremtésben	1	Törvényen kívüli	1
Erkölcstelen	1	Vétkes	1
Hajlam	1		

5. ábra: Jelzők, az évszázad első felében (1900-1945). (Forrás: Saját szerkesztés)

9. táblázat: Jelzők, az évszázad első felében (1900-1945). (Forrás: Saját szerkesztés)

Beteg	2	Eltévelyedés	1
Betegség	2	Hajlam	1
Botrány	2	Korcsképződmény	1
Rendellenes	2	Magára szedi ezeket a hülyeségeket	1
Romlott	2	Mánia	1
Visszataszító	2	Megbomlott idegrendszerű	1
Aberrált	1	Megfertőzte	1
Abnormális	1	Megtévedés	1
Alávalóság	1	Megundorodás	1
Átkos szenvedély	1	Méltatlan	1
Az "ilyet"	1	Piszok/Pocsolya	1
Beteg	1	Természetellenes	1
Beteglelkű	1	Tökéletlen ember	1
Bizonyos fajta ember	1	Üldözött, megvetett, szánalomra méltó pária	1
Buta és lehetetlen viselkedés	1	Undok	1
Degenerált	1	Vétkes	1
Elmebaj	1		

6. ábra: Jelzők az évszázad második felében (1946-2000). (Forrás: Saját szerkesztés)

10. táblázat: Jelzők az évszázad második felében (1946-2000). (Forrás: Saját szerkesztés)

Abnormális	2	Erkölcstelen	1
Beteg	2	Fogyatékos	1
Betegség	2	Fura	1
Bűn	2	Képzelt	1
Becstelenség	1	Más	1
Beteges	1	Megundorodás	1
Degeneráltság	1	Ocsmány	1
Elmebaj	1	“Olyan”	1
Eretnek a teremtésben	1	Rögeszme	1
Erkölcsei fertő	1	Törvényen kívüli	1

7. ábra: Az összes megjelenő probléma és konfliktus. (Forrás: Saját szerkesztés)

11. táblázat: Az összes megjelenő probléma és konfliktus. (Forrás: Saját szerkesztés)

Betegséggként kezelték	9	Ország elhagyása	2
Negatív társadalmi megítélés	9	Szégyenérzet	2
Viszonyzatlan szerelem	4	Szexuális erőszak	2
Informátlanság	3	Besúgó tevékenységre való kényszerítés	1
Kapcsolat megakadályozása	3	Büntetőeljárás indítása	1
Öngyilkosság	3	Erkölcshandikozás	1
Zsarolás	3	Fizikai bántalmazás	1
Átnevelés	2	Kirekesztettség érzete	1
Értetlenség	2	Tiltottság tudata	1
Félelem	2	Zaklatás	1
Kapcsolat titokban tartása	2		

12. táblázat: Egyéb jelenségek, amiket az LMBTQ+ személyekhez kapcsoltak.

(Forrás: Saját szerkesztés)

Cross-dressing	4
Pedofília	3
Feminin viselkedés	2

8. ábra: Problémák a férfiak esetében. (Forrás: Saját szerkesztés)

13. táblázat: Problémák a férfiak esetében. (Forrás: Saját szerkesztés)

Negatív társadalmi megítélés	7	Zsarolás	2
Betegséggként kezelték	6	Átnevelés	1
Informátlatlanság	2	Értetlenség	1
Kapcsolat megakadályozása	2	Félelem	1
Kapcsolat titokban tartása	2	Fizikai bántalmazás	1
Öngyilkosság	2	Ország elhagyása	1
Szexuális erőszak	2	Szégyenérzet	1
Viszonyzatlan szerelem	2	Zaklatás	1

9. ábra: Problémák a nők esetében. (Forrás: Saját szerkesztés)

14. táblázat: Problémák a nők esetében. (Forrás: Saját szerkesztés)

Betegséggként kezelték	3
Negatív társadalmi megítélés	2
Viszonyzatlan szerelem	2
Átnevelés	1
Besúgó tevékenységre való kényszerítés	1
Büntetőeljárás indítása	1
Erkölcshandzszer	1
Értetlenség	1
Félelem	1
Kapcsolat megakadályozása	1
Kirekesztettség érzete	1
Öngyilkosság	1
Ország elhagyása	1
Tiltottság tudata	1

10. ábra: Problémák az évszázad első felében (1900-1945). (Forrás: Saját szerkesztés)

15. táblázat: Problémák az évszázad első felében (1900-1945). (Forrás: Saját szerkesztés)

Betegségként kezelték	6	Szégyenérzet	2
Negatív társadalmi megítélés	5	Félelem	1
Viszonyzatlan szerelem	4	Feminin viselkedés	1
Cross-dressing	3	Fizikai bántalmazás	1
Zsarolás	3	Informátlanság	1
Átnevelés	2	Kapcsolat megakadályozása	1
Értetlenség	2	Kapcsolat titokban tartása	1
Öngyilkosság	2	Szexuális erőszak	1
Pedofília	2	Zaklatás	1

11. ábra: Problémák az évszázad második felében (1946-2000). (Forrás: Saját szerkesztés)

16. táblázat: Problémák az évszázad második felében (1946-2000). (Forrás: Saját szerkesztés)

Negatív társadalmi megítélés	4
Betegséggént kezelték	3
Informátlanság	2
Kapcsolat megakadályozása	2
Ország elhagyása	2
Besúgó tevékenységre való kényszerítés	1
Büntetőeljárás indítása	1
Cross-dressing	1
Erkölcrendészet	1
Félelem	1
Feminin viselkedés	1
Kapcsolat titokban tartása	1
Kirekesztettség érzete	1
Öngyilkosság	1
Pedofília	1
Szexuális erőszak	1
Tiltottság tudata	1

17. táblázat: Az érintettek által alkalmazott kifejezések. (Forrás: Saját szerkesztés)

Homoszexuális	2
Fiúszerező	1
Meleg	1
Romantikus barátság	1

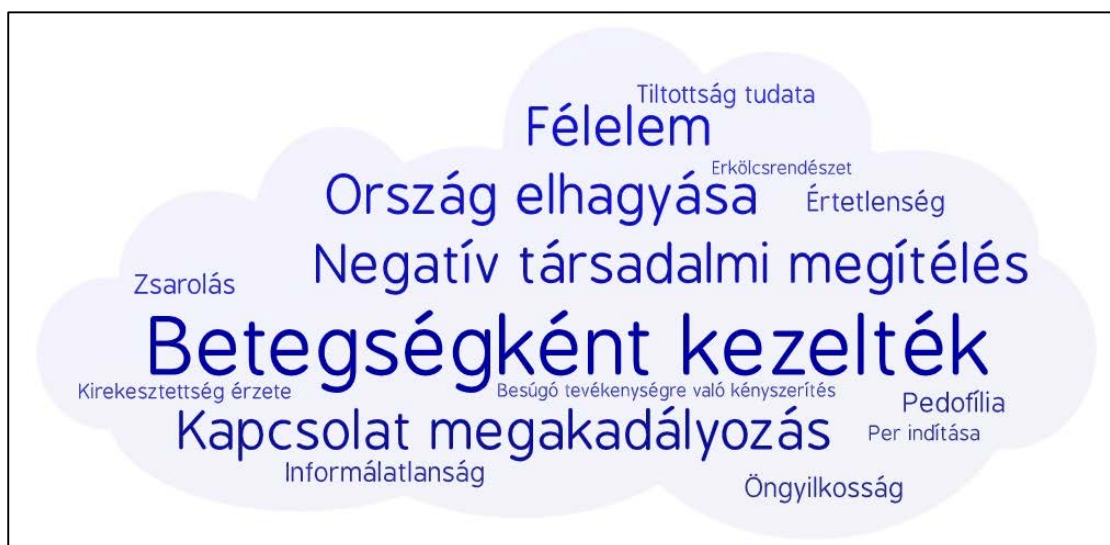
12. ábra: Az érintettek által alkalmazott jelzők. (Forrás: Saját szerkesztés)

18. táblázat: Az érintettek által alkalmazott jelzők. (Forrás: Saját szerkesztés)

Beteg	2
Abnormális	1
Becstelenség	1
Beteg	1
Betegség	1
Bizonyos fajta ember	1
Botrány	1
Bűn	1
Eretnek a teremtésben	1
Erkölcstelen	1
Képzeltetés	1
Más	1
Megundorodás	1
Ocsmány	1
Rögeszme	1
Romlott	1
Törvényen kívüli	1

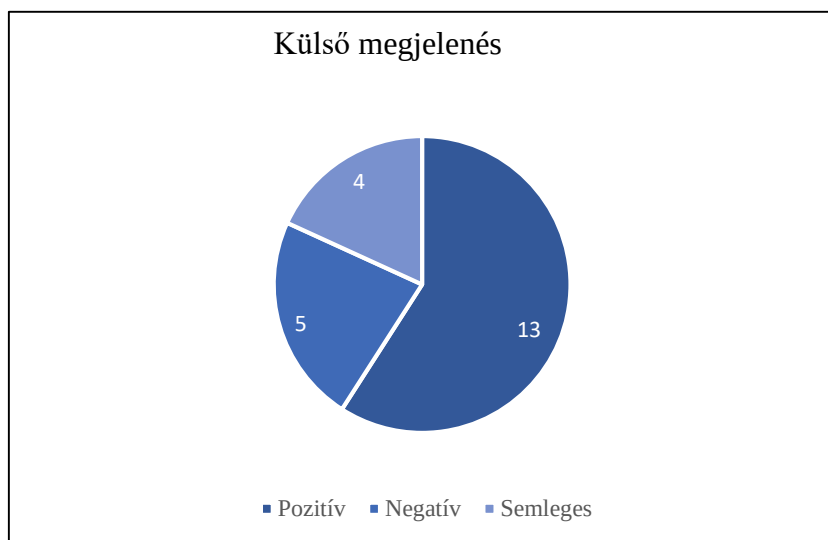
13. ábra: Az érintettek által ábrázolt problémák. (Forrás: Saját szerkesztés)

19. táblázat: Az érintettek által ábrázolt problémák. (Forrás: Saját szerkesztés)

Betegségként kezelték	3
Félelem	2
Kapcsolat megakadályozása	2
Negatív társadalmi megítélés	2
Ország elhagyása	2
Besúgó tevékenységre való kényszerítés	1
Cross-dressing	1
Erkölcshandikozás	1
Értetlenség	1
Informátlanság	1
Kirekesztettség érzete	1
Öngyilkosság	1
Pedofília	1
Per indítása	1
Tiltottság tudata	1
Zsarolás	1

14. ábra: A külső megjelenés ábrázolása. (Forrás: Saját szerkesztés)

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek:

- Babbie, Earl (1998): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, Balassi Kiadó 339-356. oldal
- Eszenyi Miklós (2006): *„Férfi a férfival, nő a nővel” Homoszexualitás a történelemben, a társadalomban és a kultúrában.* Budapest, Corvina Kiadó
- Kurimay Anita (2022): *Meleg Budapest (1873-1961).* Budapest, Park Könyvkiadó
- Nyáry Krisztián (2022): *Nem kötelező; Tiltott irodalom.* Budapest, Corvina Kiadó
- Rosta Andrea (2007): *A deviáns viselkedés szociológiája.* Budapest-Piliscsaba, Loisir Könyvkiadó 36-45. és 280-298. oldal
- Takács Judit (2004): *Homoszexualitás és társadalom.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó
- Takács Judit (2018): *Meleg század; Adalékok a homoszexualitás 20. századi Magyarországi társadalomtörténetéhez.* Budapest, Pesti Kalligram Kft.

Tanulmányok:

- Perényi Roland (2016): *„Beteg szerelem”- a queer szubkultúra a rendőri és a sajtódiskurzusban a 20. század első felében.* Korall, 17. évf. 66. sz. 116-141. oldal
- Perényi Roland (2017): *Találkahelyek, bűnügyi helyszínek és „dzsungel-erkölcsök” Homoszexuális szubkultúra, városi tér és bűnözés Budapesten a 20. század elején.* Sic Itur Ad Astra 66. sz. 99-116. oldal
- Takács Judit - Csiszár Gábor (2015): *Fiúlányság és nőimitátorok; Nemváltás-reprezentációk az Estben 1910 és 1930 között* Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület kötete 79-92. oldal
- Takács Judit - Csiszár Gábor (2017): *Homoszexuális bűnügyek Az Estben a 20. század első felében.* Sic Itur Ad Astra 66. sz. 77-98. oldal
- Takács Judit - P. Tóth Tamás (2016): *Az „idegbizottság” szerepe a homoszexualitás magyarországi dekriminalizációjában.* Socio.hu Társadalomtudományi Szemle, 6 (2):207–223. oldal
- Takács Judit - P. Tóth Tamás (2017): *Megbélyezett kapcsolatok az államszocialista Magyarországon.* Socio.hu Társadalomtudományi Szemle, 7 (3) 63–85. oldal
- Takács Judit - Szalma Ivett (2022): *A homoszexualitással kapcsolatos társadalmi attitűdök a 21. század elején Magyarországon.* Társadalmi Riport 2022. 473-491. oldal

Takács Judit (2002): *Homoszexualitás: deviancia? A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban* 161-173. oldal

Takács Judit (2008): *Kertbeny Károly és a magánélet szabadsága*. Holmi 08/12. sz. 1616-1626. oldal

Takács Judit (2017): *Homoszexuálisok listázása a 20. századi Magyarországon*. Korall: Társadalomtörténeti Folyóirat (66) 5-31. oldal

Takács Judit (2018): *Az intézményesített homofóbia állambiztonsági alkalmazása az 1960-as évek Magyarországon*. Socio.hu Társadalomtudományi Szemle, 8 (1) 180-198. oldal

Takács Judit (2018): *Homosexuals and the labour service system in Horthy's Hungary*. Queer in Europe during the Second World War. Council of Europe 79-87. oldal

Michael Warner (1991): *Introduction: Fear of a Queer Planet*. Social Text 9 (4) 3–17. oldal

Online weboldalak, források:

Tina Gianoulis (2015): *Situational Homosexuality* (http://www.glbtqarchive.com/ssh/situational_homosexuality_S.pdf) utolsó letöltés: 2024.11.03.

Hanzli Péter – Nagy Sándor (2022): *Az üldözéstől a büszkeségig* (<https://lmbqtortenelem.hu/page/bevezeto>) utolsó letöltés: 2024.11.03.

Jogkódex: 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről https://jogkodex.hu/jsz/btk_1961_5_torveny_6483910 utolsó letöltés: 2024.11.10.

Jogtár: 1878. évi V törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=87800005.TV&txtreferer=94500007.TV> utolsó letöltés: 2024.11.10.

Nagy Sándor (2013): *Magyarországi LMBT... történelem* (<https://hatter.hu/sites/default/files/dokumentum/konyvlap/magyarorszagilmbt-tortenelem-2013.pdf>) utolsó letöltés: 2024.11.03.

UNAIDS: *Global HIV and AIDS Statistics* <https://www.unaids.org/en/resources/fact-sheet> utolsó letöltés: 2024.11.03.

United States Holocaust Memorial Museum: *Gay Men Under The Nazi Regime*. (<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/gay-men-under-the-nazi-regime>) utolsó letöltés: 2024.11.03.

Linkek:

http1: Takács Mária (2015): *Meleg férfiak, hideg diktatúrák*

https://www.stb.hu/indavideo/Meleg_Ferfiak_Hideg_Diktaturak_a_teljes_film_melegen_ajanya utolsó letöltés: 2024.11.10.

http2: Muskovics Gyula (2013):

Már a szocializmusban is voltak meleg férfiak: Interjú Takács Máriával
(http://tranzitblog.hu/mar_a_szocializmusban_is_voltak_meleg_ferfiak_interju_takacs_maria_val/) utolsó letöltés: 2024.11.03.

http3: AIDS Segély Alapítvány: *Magyarországi HIV/AIDS statisztika*

https://www.aidsinfo.hu/statisztika_magyar_t?order=stat_mo_ev&sort=asc
utolsó letöltés: 2024.11.10.

http4: Háttér Társaság Archívumi katalógus; magyar irodalom

https://hatter.hu/archivum/katalogus?f%5B0%5D=biblio_lang%3Amagyar&f%5B1%5D=field_bibliokulcsszowd%3A76652 utolsó letöltés: 2024.11.10.

http5: Wordart.com <https://wordart.com/create> utolsó megnyitás: 2024.11.16